

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

САДОВЕНКО СВІТЛАНА МИКОЛАЇВНА

УДК [008:316.422](4:477)(043.3)

**ХРОНОТОП УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ:
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТРАДИЦІЙ ТА ІННОВАЦІЙ**

26.00.01 – Теорія та історія культури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора культурології

Київ – 2021

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано на кафедрі культурології та інформаційних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв Міністерства культури та інформаційної політики України.

Науковий консультант: доктор культурології, професор
Герчанівська Поліна Евальдівна,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв, завідувач кафедри
культурології та інформаційних комунікацій

Офіційні опоненти: доктор культурології, доцент
Колесник Олена Сергіївна,
Національний університет «Чернігівський
колегіум імені Т. Г. Шевченка»,
професор кафедри філософії та культурології

доктор культурології, доцент
Кривошея Тетяна Олександрівна,
Національна музична академія України
імені П. І. Чайковського,
завідувач кафедри теорії та історії культури

доктор культурології, доцент
Піщанська Вікторія Миколаївна,
Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»,
професор кафедри філософії

Захист відбудеться 14 травня 2021 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.850.01 у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 15, аудиторія 201.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 11.

Автореферат розіслано 14 квітня 2021 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор культурології, професор

О. В. Овчарук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Культурологічна думка, пройшовши у рамках еволюції гуманітарного знання тривалий шлях від класичної, через посткласичну, некласичну до постнекласичної картини світу, виробила потужний методологічний потенціал для переосмислення традиційних філософських категорій. Чільне місце серед них належить поняттю «хронотоп», яке нині набуває нових тлумачень, відмінних від традицій «бахтініани», що пов'язано з компресією просторово-часових реалій в інформаційну епоху. Простір набуває ознак часу, втім час, попри динаміку руху, стає сталістю.

Світоглядний вакуум, утворений після деконструкції класичного модерного нарративу лінійної історії, протягом тривалого часу заповнювала постмодерна плюральність релятивних часовостей. Криза постмодерну призвела до зміни естетичного переживання відносностей різних просторово-часових контекстів неомодерними переконаннями щодо необхідності їх зустрічі-діалогу в універсально-етичному вимірі.

Нове ставлення до часопростору передбачає не лише класичний еволюційний рух часу або некласичну відносність різних його вимірів, але й інтерактивну залежність просторових і часових зрізів (гетерохронність) на основі культурологічної компаративістики. Адже неможливість класичного еволюціонізму, прикладною складовою якого є структуральний глобалізм, та некласичного релятивізму, практичним втіленням якого є мультикультуралізм, стає дедалі більш очевидною. Питання щодо вироблення стратегії гнучкого взаємозв'язку простору і часу, універсальності суб'єкта як відкритої субстанції у її зверненні до світу, збереження та примноження особистісної та культурної ідентичностей стають актуальними і зумовлюють необхідність методологічної деконструкції традиційного та постмодерного хронотопів.

Часопростір як осереддя символів, архетипів, смислів, завжди був пов'язаний із встановленням зв'язку між минулим, теперішнім і майбутнім, між традиціями та інноваціями, між людиною, культурою, соціумом. Видається соціально та теоретично важливим доведення наукової доцільності деконструкції класичного хронотопу та реконструкції хронотопу нового з проведенням диференційованого розгляду базових елементів цієї смислової структури на користь включення національних традицій у поле універсального діалогу культур.

Поєднати універсальні цінності з етнічними архетипами здатна народна художня культура, яка постає Реальністю, в якій минуле, теперішнє і майбутнє є живим буттям, а не віджилим спадком. Відтак, хронотопічний підхід щодо народної художньої культури стає основною концептуальною складовою її семіотичного аналізу як результату діалектичного синтезу і зняття надмірностей лінійного еволюціонізму та циклічного релятивізму. Розуміння хронотопу як місця зустрічі культур із збереженням національної своєрідності кожної з них та одночасно опора на загальнолюдські цінності актуалізують хронотоп діалогу як універсальність партикулярностей у єдності через багатоманітність. Новітня концептуалізація поняття «хронотоп» дозволяє традиційну структуру народної

художньої культури генерувати у сучасному культурологічному контексті як семіотичну систему, що складається з архетипічних структур позасвідомого людства й на рівні свідомості постійно оновлює сферу цінностей і смислів.

Значущість культурологічного дослідження хронотопу народної художньої культури та звернення до традиціоналізму як моделі сприйняття часопростору обумовлені локальними тенденціями у поширенні процесів глобалізації у ХХІ столітті й виникненням суперечностей між двома провідними трендами розвитку сучасної культури: уніфікацією (нівелюванням культурних кодів у часовому глобалізмі) та диверсифікацією (їх поглибленням у просторовому мультикультуралізмі). Світ фольклору, переможно увійшовши у віртуальну реальність, обіймає значне місце у цифрових експериментах, стає частиною середовища нових медіа, породжуючи екзотичні й гібридні форми постфольклору, що не завжди корелюються з відродженням цивілізаційної та історичної пам'яті. Окреслені суперечності загострюють актуальність звернення до фольклорної традиції як первинної форми виразу буття народу в її автентичності та одночасній діалогічній відкритості сучасному світу, інноваційні стратегії якого доцільні у вибіркового використанні в якості засобів репрезентації «вічних» смислів, закладених у хронотоп української народної художньої культури.

Отже, міждисциплінарне культурологічне осмислення української народної художньої культури як хронотопічного феномену крізь призму діалогу традиційних та інноваційних значущих смислів зумовлює актуальність обраної теми дослідження: **«Хронотоп української народної художньої культури: взаємозв'язок традицій та інновацій».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі культурології та інформаційних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв згідно з тематичним планом науково-дослідної роботи. Тема дисертації затверджена (протокол засідання № 9 від 15.12.2009 р.) та уточнена (протокол № 12 від 25.06.2019 р.) рішенням Вченої ради НАКККиМ. Дослідження є частиною комплексної теми «Актуальні проблеми теоретичної та практичної культурології» (державний реєстраційний номер: 0120U105692) та є авторським внеском у вивчення проблематики української народної художньої культури крізь призму діалогу традиційних та інноваційних моделей ціннісно-сислового буття у просторі й часі.

Науковою проблемою дисертації є культурологічний вимір хронотопу української народної художньої культури у полі діалогу традиційних та інноваційних значущих смислів з експлікацією трьох основних концептів «хронотоп», «народна художня культура», «аксіосфера» як центральних категорій дослідження та впровадження хронотопічної концепції, морфології й типології української народної художньої культури до культурологічного дискурсу.

Мета і завдання дослідження.

Мета дослідження – культурологічна концептуалізація української народної художньої культури у семіотичних вимірах хронотопу та аксіосфери.

Завдання дослідження:

- концептуалізувати поняття «хронотоп» у вимірах теорії та історії культури, розкрити класичні та некласичні теоретико-методологічні засади дослідження хронотопу у філософсько-культурологічній думці;
- експлікувати поняття народної художньої культури як систему кризь призму субстанціональних та функціональних маніфестацій хронотопу, розкрити структуру хронотопу української народної художньої культури в парадигмі структурно-функціонального аналізу;
- дослідити морфологію, типологію, динаміку, семіотику української народної художньої культури у взаємодії позаісторичних константних моделей топосу та історичної динамічності часу;
- розкрити аксіологічний аспект діалогу традицій та інновацій кризь призму архетипу, міфу, хронотопу;
- схарактеризувати аксіосферу як ключову категорію в хронотопі української народної художньої культури та дослідити формули сигнатури традиційного українського хронотопу в когнітивних метафорах «Центру», «Софії» та «Чужого»;
- виявити ключові символічні іпостасі традиційного українського хронотопу у міфопоетичному просторі народної казки;
- проаналізувати історичну специфіку української народної художньої культури в контексті радянського хронотопу;
- визначити роль аксіосфери української народної художньої культури як чинника збереження етнокультурної ідентичності;
- з'ясувати особливості соціокультурних трансформацій хронотопу української народної художньої культури в реаліях постсучасності;
- визначити концептуальні засади софт-традиціоналізму як стратегії актуалізації народної традиції в постмодерністських параметрах хронотопу української народної художньої культури;
- розкрити роль і місце локальних топосів у збереженні традиційної аксіосфери української народної художньої культури у нових соціокультурних реаліях.

Об'єкт дослідження – українська народна художня культура як хронотопічний феномен.

Предмет дослідження – семіотичні та аксіологічні параметри хронотопу української народної художньої культури.

Хронологічні межі дослідження визначаються кінцем XIX – початком XXI століть з ретроспективним зверненням у доісторичні часи генезису фольклору, необхідним для цілісного системного відтворення його архетипічних структур.

Методи дослідження. Застосовано загальні принципи наукового пізнання, які відповідають сучасному культурологічному дискурсу. Використано такі *методологічні підходи*: *хронотопічний* – для семіотичного аналізу української народної художньої культури у просторі й часі; *кроспарадигмальний* – для осмислення української народної художньої

культури на основі синтезу структурно-функціонального, феноменолого-герменевтичного аналізу та філософії діалогу; *історико-культурний* – у дослідженні архетипів, фольклору та об'єктивації його форм у культурних артефактах в історичному контексті, аксіосфери як історичного підґрунтя моделювання хронотопу української народної художньої культури у взаємодії традицій та інновацій; для дослідження на основі архівних матеріалів процесу формування радянської обрядовості, що надає об'єктивні уявлення та знання щодо достовірності їх властивостей, особливостей і змісту; *аксіологічний* – для культурологічного осмислення української народної художньої культури у вимірах трансформацій її ціннісних орієнтирів; *діалектичний* – для відтворення специфіки розвитку української народної художньої культури у хронотопі ХХ–ХХІ століть та виявлення механізмів взаємного співвідношення традиційного та інноваційного початків в українській народній художній культурі на рівні аксіосфери; *регіональний* – розкриває механізми актуалізації української народної художньої культури в сучасному глобальному контексті. *Методи дослідження: семіотичний* – для структуралізації статичних та динамічних параметрів хронотопу як системної єдності означника (структури, традиції) та означуваного (історії, інновації) на перетині синтагми і парадигми; *структурний* – у дослідженні горизонтальних константних архетипів фольклору; *герменевтичний* – для інтерпретації історично лабільної аксіосфери фольклору та її варіативних втілень; *історіографічний* – при опрацюванні наукових джерел задля осмислення становлення історії концепту хронотопу української народної художньої культури та її трансформацій у просторово-часових реаліях постмодерну; *функціональний* – для визначення основних елементів морфології, типології, динаміки основних структурних елементів української народної художньої культури як системної цілісності; *компаративний* – у висвітленні спільного і відмінного у традиційному хронотопі міфу й казки та інноваційному хронотопі сучасних репрезентацій фольклорного матеріалу; *феноменологічний* – для смислового опису багатоманітності символічних іпостасей та формул сигнатур в українській народній художній культурі.

Теоретичну основу дослідження складають:

– філософські, культур-філософські, культурологічні рефлексії щодо проблеми дослідження хронотопу представниками соціально-гуманітарного знання (М. Бахтін, В. Біблер, Е. Гусерль, Г. Кнабе, А. Леруа Гуран, А. Лосєв, М. Мамардашвілі, А. Михайлов, О. Ухтомський, М. Хренов, М. Епштейн, Р. Якобсон та ін.);

– дослідження зі структурно-функціонального аналізу, семіотики культури, герменевтики, теології, феноменології культури, у яких розглядаються ціннісно-сміслові й знаково-символічні аспекти культурного простору крізь призму діалогічності людської свідомості (М. Бердяєв, С. Булгаков, Г. Гадамер, М. Гайдеггер Л. Гумільов, Е. Гуссерль, Е. Дюркгейм, М. Еліаде, М. Епштейн, І. Ільїн, М. Каган, К. Леві-Строс, Ю. Лотман,

Б. Малиновський, І. Надольний, Х. Ортега-і-Гассет, Ф. де Соссюр, В. Топоров, П. Флоренський, А. Шопенгауер, К. Ясперс та ін.);

– дослідження з теорії та історії культури, що визначають концептуальні засади та методологічні стратегії сучасної гуманітаристики (О. Афоніна, В. Бітаєв, Г. Карась, О. Колесник, О. Кравченко, В. Личковах, М. Попович, Ю. Сабадаш, В. Шейко, В. Шульгіна, В. Чернець та ін.);

– цивілізаційні та полікультурні концепції філософів Нового часу (І. Гердер, А. Геніс, В. Гумбольдт, Л. Гумільов та ін.), а також етнологічні розвідки українських мислителів (Д. Антонович, М. Грушевський, М. Драгоманов, І. Крип'якевич, М. Костомаров, П. Куліш, В. Липинський, А. Потебня та ін.), у працях яких простежується розуміння процесу залежності народного мистецтва від гешталту, зумовленого природними умовами проживання етносів;

– праці представників теоретичної й прикладної сучасної культурології щодо проблем діалогу культур, транскультури, ментальності, герменевтики, інтертекстуальності, структурного психоаналізу, культурної ідентичності, екранної культури та сучасних форм побутування народної художньої культури (В. Антонюк, О. Баришполець, Є. Більченко, В. Бобик, Ю. Богуцький, С. Волков, П. Герчанівська, Ж. Денисюк, О. Донченко, О. Зосім, Т. Кривошея, В. Подорога, Т. Метельова, О. Овчарук, В. Піщанська, І. Петрова, Ю. Сабадаш, О. Смоліна, К. Станіславська, О. Яковлев та ін.);

– класичні історико-культурні розвідки щодо генезису традицій, народного характеру, національної самосвідомості та архетипічних фольклорних елементів народної культури у діалектичному й цивілізаційному вимірах (С. Аверинцев, А. Афанасьєв, І. Дзюба, М. Дмитренко, С. Грица, В. Гусєв, В. Жирмунський, І. Земцовський, Є. Кагаров, С. Кримський, І. Ляшенко, О. Міллер, С. Ольденбург, В. Розанов, В. Соловійов, О. Шпенглер, К. Юнг та ін.), а також зарубіжних фольклористів (Ш. Бен, Р. Боггс, Е. Карнейро, М. де Мартинес, А. Тейлор, Б. Хаковелья та ін.);

– праці, присвячені дослідженню неофольклоризму як новаторському феномену (А. Гончаров, О. Дерев'янченко та ін.), художньої самодіяльності й аматорства (О. Балдіна, Є. Григор'єва, А. Кабанів, А. Каргін, Є. Максимов, Н. Михайлова, Є. Смирнова, Ф. Соломоник, В. Уральська та ін.) тощо.

– казкознавчі студії (М. Грушевський, Е. Мелетинський, В. Погребенник, О. Потебня, В. Пропп, М. Сумцов, М. Чернописький та ін.).

Наукова новизна одержаних результатів у здійсненому комплексному міждисциплінарному дослідженні хронотопу української народної художньої культури у полі діалогу традиційних та інноваційних смислів на засадах феноменолого-герменевтичного та структурно-функціонального підходів семіотики і морфології як методологічної стратегії культурології конкретизується у таких положеннях:

Уперше:

– у вимірах сучасної теорії та історії культури здійснено культурологічну концептуалізацію поняття «хронотоп», який постає властивістю буття/реальності,

що виражається у зміні послідовності подій у часі та незмінному їх співіснуванні у просторі. В семіотичному дискурсі сучасної культурології концептуалізовано бінарну синхронічно-діахронічну архітектоніку хронотопу як перетину осей синтагмальних (просторових) та парадигмальних (часових) значень культури. До синтагмальних значень віднесено позаісторичні константи культурних архетипів, до парадигмальних – історично лабільні форми культурної свідомості (культурні образи, символи носіїв традицій та інновацій в аксіосфері культури). Концепт «хронотоп» є спільною базою взаємодії класичних і неklasичних парадигм як ключова координата концептуалізації поняття української народної художньої культури, відповідно до якої здійснюється визначення її морфології, типології, динаміки, семіотики;

- структуровано архітектоніку українського хронотопу в аспекті співвідношення статичних цивілізаційних кодів та уявних історичних смислів як носіїв традицій та інновацій в аксіосфері культури;

- проведено культурологічну експлікацію поняття «народна художня культура» у рамках структурно-функціонального аналізу, відповідно до якого композиційними координатами традиції виступає хронотоп, а імпліцитним динамічним змістом – аксіосфера;

- розкрито морфологію, типологію, динаміку та семіотику української народної художньої культури як системи взаємодії індивідуального і колективного начал в хронотопічному контексті;

- здійснено герменевтичну інтерпретацію символічних іпостасей аксіосфери української народної художньої культури («Центр», «Софія», «Чужий»);

- розроблено стратегію конструктивної взаємодії традиційних архетипів з дигітальними технологіями за умов збереження пріоритету традицій у цифровому світі.

Набуло подальшого розвитку:

- моделювання діалектичних тріад у часі (Минуле – Теперішнє – Майбутнє), просторі (Нижнє – Середнє – Вище), міфі (Вихід – Ініціація – Повернення), казці (Зав’язка – Кульмінація – Розв’язка), історії (Премодерн – Модерн – Постмодерн), типології (Фольклор – Фольклоризм – Неофольклоризм), життєсвіті (Дім – Поле – Храм), діалозі (Самість – Іншість – Самість), семіотиці (Архетипи – Сенси – Символи);

- герменевтичне осмислення української народної чарівної казки як лайт-версії нарративу мономіфу;

- відстеження історичних та смислових трансформацій українського фольклору в радянських та пострадянських хронотопічних реаліях;

- розуміння транскультурної природи української національної ідентичності як феномену діалогу.

Конкретизовано і доповнено:

- методологію структурно-функціонального аналізу в аспекті семіотики народної традиційної культури;

- альтернативний проєкт софт-традиціоналізму як актуальну модель відродження народної традиції в сучасних умовах.

Поглиблено та систематизовано уявлення щодо:

– української народної художньої культури у складі радянського хронотопу в аспекті наповнення традиційних архаїчних етнічних форм новітнім соціально-класовим змістом.

Введено до наукового обігу новітню інформацію з архівних матеріалів радянського періоду, що сприятиме більш глибокому розумінню традиційної української обрядовості та її ролі у радянських культурних практиках.

Теоретичне значення та практична цінність дисертації полягає у проведенні цілісного міждисциплінарного аналізу народної художньої культури як ціннісно-сислового (інтеріорний аспект) та просторово-часового (екстеріорний аспект) феномену. Запропонована в дисертації авторська культурологічна концепція ґрунтується на синтезі феноменології, герменевтики, структуралізму, функціоналізму, семіотики та аксіології культури і передбачає експлікацію трьох основних концептів: «хронотоп», «народна художня культура» та «аксіосфера». Хронотоп являє собою зовнішні структурні параметри функціонування української народної художньої культури, внутрішнім семантичним змістом якої постають цінності, які осмислюються у полі діалогу традиційних та інноваційних значущих смислів. Окремі теоретичні ідеї можуть бути залучені до побудови концептуальних моделей етнокультурології, філософії етнокультури, культурологічної регіоніки, фундаментальної та прикладної культурології в цілому, а також для розв'язання сучасних етнонаціональних та етнополітичних проблем. Теоретичний зміст, положення і висновки, сформульовані у дисертації, можуть бути використаними у подальшому вивченні української народної художньої культури, її статусу у спільній скарбниці культурно-історичного хронотопу України та наукового світу в цілому. Аналітичні матеріали сприятимуть подальшому стимулюванню дослідницької активності у напрямку осмислення, розуміння й поглиблення розгляду окремих етнокультурологічних і мистецтвознавчих аспектів української народної художньої культури у світовому контексті. Окремі теоретичні ідеї можуть бути залучені до побудови концептуальних моделей фундаментальної та прикладної культурології, а також для удосконалення методологічного інструментарію теорії та історії культури, етнокультурології та філософії етнокультури і використані, зокрема, при розробці курсів лекцій, укладанні навчальних підручників, посібників, програм, спецкурсів і спецсеминарів у процесі висвітлення відповідних тем з теорії та історії культури, культурології, мистецтвознавства («Українська народна художня культура», «Музичний фольклор», «Фольклористика», «Етномузикологія», «Етнокультурологія» та ін.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням, у якому набуває розв'язання наукова проблема, зміст якої полягає у системній культурологічній концептуалізації феномену української народної художньої культури на методологічній основі семіотики, теоретичними векторами якої є поняття «хронотоп» та «аксіосфера». Хронотоп постає зовнішнім параметром української народної художньої культури, аксіосфера – внутрішнім. У смисловому полі хронотопу та аксіосфери крізь призму парадигми діалогу виявляються механізми органічного співвідношення традицій та інновацій.

Прикладний аспект роботи складає розробка авторського проєкту софтвераціоналізму, який передбачає конструктивну взаємодію народних традицій з дигітальними технологіями.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації проходили обговорення на засіданнях кафедр НАКККіМ та міжкафедрального теоретико-методологічного семінару НАКККіМ, а також у формі доповідей на 46 науково-теоретичних, науково-практичних, науково-творчих конференціях та симпозиумах. Серед них, зокрема:

– *міжнародні*: «Український народний музичний інструментарій: історія, теорія і методи дослідження: до 40-річчя колекції українських народних музичних інструментів Музею театрального, музичного і кіномистецтва України» (Київ, 21-22 травня 2009 р.); «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти: до 175-річчя Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова» (Київ, 22-24 квітня 2009 р.); «Аўтэнтычны фальклор: праблемы вывучэння, захавання, переймання» (Мінск, 29-30 красавіка 2009 г.); «Актуальные проблемы мировой художественной культуры. Памяти профессора У.Д. Розенфельда» (Гродно, Белорусь, 25-26 марта 2010 г.), «Національно-культурний простір України ХХІ ст.: стан і перспективи. VIII Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва» (Київ, 2-3 червня 2010 р.); «Мистецька освіта в контексті європейської інтеграції: теоретичні та методичні засади розвитку» (Суми, 28-30 вересня 2010 р.); «Традиційна культура в умовах глобалізації: сучасні соціокультурні практики» (Харків, 29-30 жовтня 2010 р.); «Концептуальні проблеми розвитку української культури у світлі підготовки і проведення 2012 року як року культури та відродження музеїв в Україні. IX Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва» (Київ, 2-3 червня 2011 р.); «Психологія і педагогіка: методика та проблеми практичного застосування» (Одеса, 9-10 вересня 2011 р.); «Діалог культур у контексті історії українсько-грецьких зв'язків» (Київ, 20 травня 2011 р.); «Українська культура: виклики сьогодення. X Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва» (Київ, 31 травня – 1 червня 2012 р.); «Діалог культур: Україна – Греція» (Київ – Салоніки – Патри – Афіни – Одеса – Київ, 20-21 вересня 2012 р.); «Діалог культур: Україна-Греція-Сербія. Співпраця, взаємодопомога, товариство» (Ніш, Сербія, 10–14 жовтня 2012 р.); «Психологія і педагогіка: методика та проблеми практичного застосування» (Одеса, 9-10 вересня 2011 р.); «Міжкультурний діалог: філософські засади формування» (Київ – Афіни – Патри – Салоніки – Ніш, 19-20 вересня 2013 р.); «Традиции и современное состояние культуры и искусств» (Минск, НАН Беларуси, 28-29 ноября 2013 г.); «Культура. Мистецтво. Діалог у часі та просторі» (Київ, КМАЕЦМ, 10 квітня 2014 р.); «Культурно-мистецька освіта як складова художнього простору ХХІ століття» (Одеса-Київ-Варшава, 29-30 квітня 2014 р.); «Діалог культур в контексті глобалізації» (Київ, НАКККіМ, 6 червня 2014 р.); «Филология и культурология: современные проблемы и перспективы развития» (Махачкала, 18 июля 2014 г.); «Діалог культур: Україна-Греція: поліфонія діалогу у постсучасній культурі» (Київ; Ретімнон, о. Кріт, 19-27 вересня 2014 р.); «Інституційні засади процесів культуротворення в Україні ХХ-ХХІ ст. – етапи та напрями розвитку» (Київ, Ін-т

культурології НАМУ, Ін-т стратегічних досліджень, 14 листопада 2014 р.); «Традиции и современное состояние культуры и искусств» (Минск, НАН Беларуси, 24-26 ноября 2014 г.); «Діалог культур: Україна – Греція (1000-річчя Афонської спадщини в Україні)» (Київ, НАКККиМ, 21-22 вересня 2015 р.); «Мистецька освіта і культура України ХХІ століття: євроінтеграційний вектор» (Одеса, Київ, Варшава, 12–13 травня 2016 р.); «Діалог культур: Україна – Греція: культурна політика ХХІ ст. в європейській ретроспективі» (Київ, 22 вересня 2016 р.); «Культура як основа формування української державності: історія, досвід, перспективи» (Київ, 22 серпня 2017); «Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології» (Київ, 15 травня 2019 р.); «Культурні та мистецькі студії ХХІ століття: науково-практичне партнерство» (Київ, 6 червня, 2019 р.); «Topical issues of the development of modern science (Sofia, Bulgaria May 6-8, 2020); «Science, society, education: topical issues and development prospects» (Kharkiv, Ukraine, May 10-12, 2020); «Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології» (Київ, 23 жовтня 2020); «Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір» (Київ, 3-4 листопада 2020 р.); «Діяльність продюсера в культурно-мистецькому просторі ХХІ століття: творчі діалоги» (Київ, 4-5 грудня 2020); The 4th International scientific and practical conference «Science and education: problems, prospects and innovations» (Kyoto, Japan, December 29-31, 2020) та ін.;

– *всеукраїнські*: «Мистецька освіта ХХІ століття: теорія і практика» (Київ, 27-28 жовтня 2009 р.); «Культура і суспільство ХХІ століття: духовні, культурологічні, соціальні виміри» (Київ, 27-28 травня 2010 р.); «Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття» (м. Харків, 21-22 квітня 2011 р.); «Проблеми удосконалення професійної підготовки фахівців мистецьких дисциплін» (Суми, 7-9 квітня 2011 р.); «Засоби масової інформації як феномен культури і культура у засобах масової інформації» (Київ, 10-11 червня 2011 р.); «Традиційна культура України ХХІ століття як складова культурної політики: сучасний стан, загрози, перспективи» (м. Київ, 21 жовтня 2016 р.); «Національні культури у глобалізованому світі (Київ, 6-7 квітня 2017 р.); «Культура – текст – особистість: українські перспективи» (Київ, 1–2 червня 2017 р.); «Культура як основа формування української державності: історія, досвід, перспективи» (Київ, 22 серпня 2017 р.); «Теорія і практика актуальних наукових досліджень» (Дніпро, 22-23 лютого 2019 р.); «Традиційна культура в умовах глобалізації: синергія традиції та інновації» (Харків, 21-22 червня, 2019 р.) та ін.

Публікації. Основні положення та результати дисертації висвітлено у 64 публікаціях: 1 одноосібній (обсягом 22,1 д. а.) і 2 колективних монографіях, 21 статті у виданнях України, внесених МОН України до переліку фахових видань з культурології, що індексуються у міжнародних науково-метричних базах даних (у.т.ч., 3 статті Web of Science), 6 статей у зарубіжних наукових періодичних виданнях, а також 30 інших публікаціях (тези доповідей) у збірках матеріалів міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій з культурологічної проблематики та 4 додаткових, з яких 1 у співавторстві.

Кандидатська дисертація на тему «Методика формування музичних здібностей у дітей дошкільного віку (на матеріалі українського фольклору)» за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання музики і музичного

виховання була захищена 2007 року в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувались.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів (16 підрозділів), висновків, списку використаних джерел, додатків, до яких включено список публікацій за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дослідження. Загальний обсяг тексту дисертації становить 507 сторінок, з них основний – 382 сторінки. Список використаних джерел налічує 726 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано наукову проблему, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, вказано вихідні принципи методології дослідження, подано список публікацій за темою дисертації, відомості щодо апробації її результатів, окреслено структуру й обсяг роботи.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження хронотопу української народної художньої культури»**, що складається з чотирьох підрозділів, аналізується концепт «хронотоп» у взаємодії класичних і неklasичних парадигм у сучасному культурологічному знанні. На основі синтезу провідних методологічних напрямів сучасної культурології здійснюється структурно-функціональний аналіз української народної художньої культури як системи.

У *підрозділі 1.1 «Концептуалізація поняття «хронотоп» у сучасному культурологічному знанні»* констатовано, що звернення до формування нових концепцій простору, часу і меж між теперішнім, минулим і майбутнім, переживання хронотопів як кодуєчої схеми у просторі й часі набуває сьогодні нової, особливої актуальності. На основі аналізу інтерпретацій визначень часу і простору (М. Бахтін, О. Ухтомський та ін.) показано, що хронотоп з властивими йому індивідуальними «тяглістю» (параметр простору) та «тривалістю» або «темпоральністю» (параметр часу) віддзеркалює суб'єктивні антропологічні характеристики життєвого світу суб'єкта й смисли його свідомості.

Розглянуто інтерпретації розуміння хронотопу представниками гуманітарної традиції (В. Біблер, Г. Кнабе, А. Лосєв, М. Мамардашвілі, А. Михайлов та ін.), які відстоюють уявлення про світ, що осмислюється людиною через здатність до змістопокладання як основу людської діяльності і досвіду. Виявлено, хронотоп, як універсальний контекст функціонування художнього твору, є індивідуальним для кожного сенсу та одночасно може бути індивідуальним і колективним культурним смислом. Художній твір з цієї точки зору має багатошарову («поліфонічну») структуру тексту. Кожен її рівень являє собою взаємно-зворотний зв'язок просторових і часових параметрів, заснований на єдності континуального (тривалості) та дискретного (тяглість) початків, що дає

можливість здійснення трансформаційного подвійного переходу часових форм у просторі і навпаки.

Здійснено культурологічну концептуалізацію поняття «хронотоп», який постає властивістю буття/реальності, що виражається у зміні послідовності подій у часі та незмінному їх співіснуванні у просторі. Семантика концепту «хронотоп» підкреслює його безумовний, іманентний буттю онтологічний і суб'єктивно обумовлений у художній, інтелектуальній рефлексії культурно-антропологічний характер, тим самим актуалізує його як спосіб осмислення народної художньої культури та застосування для вивчення статичних явищ і динамічних процесів: архетипічно-символічних структур позасвідомого та уявних ідеальних значень свідомості.

У підрозділі 1.2 «Експлікація поняття «українська народна художня культура» надано субстанціональне та структурно-функціональне визначення української народної художньої культури. Як сукупність створених і поширюваних у певному суспільстві творів народної творчості, а також способів їхнього збереження, вивчення, трансляції, вона є відображенням дійсності в художніх образах за допомогою особливих виразних засобів, різних функцій збереження, можливостей вивчення і поширення художніх цінностей. У народній культурі закладений механізм функціонування і збереження культури в цілому. Показано, що у параметрах структурно-функціонального підходу народна художня культура з точки зору співвідношення окремих її структурних елементів, виявляє особливості буття системи твору мистецтва як «механізм» і «організм». Зауважено, що за функціональною спрямованістю народна культура у хронотопі свого розвитку виступає як поліфункціональне явище із складною ієрархічною структурою, структурними компонентами якої є фольклор, етнохореографія, традиційні види народного образотворчого мистецтва (живопис, скульптура, графіка), декоративно-прикладна творчість (народне декоративно-ужиткове та художньо-прикладне мистецтво), народна архітектура, фольклор субкультур, постфольклор тощо. Ядром української народної художньої культури виступає архаїчно-автентичний фольклор (уснопоетичний і музично-драматичний), який представляє народну традицію у хронотопі від минулого до сьогодення. Відзначено, що фольклор детермінував появу фольклоризму як об'єктивацію форм фольклору, неофольклоризму як новітню символічну репрезентацію фольклору в сучасних умовах та самодіяльну художню творчість/аматорське мистецтво як соціально організовану творчість народу. Сутнісно народна художня культура є поняттям, що позначає відповідне семантичне поле функціонування культурних форм, що виражають дух художнього як світоглядну інтенцію народної творчості.

Показано, що відповідно до первинної типології, народна художня культура поділяється на архаїчну та сучасну (міську). З першим («сільським») типом щільно пов'язується поняття автентичності. Воно визначає не тільки дійсний зміст культурного артефакту, а й його оригінальну трансформацію в історичному просторі. У ході дослідження українська народна художня культура постає

синтетичним смисловим феноменом, зі структурними елементами, які найбільш всебічно маніфестують взаємозв'язок традицій та інновацій у її хронотопі.

У підрозділі 1.3 «Хронотоп української народної художньої культури у світлі структурно-функціонального аналізу» народна художня культура у парадигмі структурно-функціонального аналізу постає системою відносно автономних інститутів (за Б. Малиновським, «ізолятів»), кожен з яких відіграє свою функцію у соціокультурній практиці. Українська народна художня культура в системі художньої культури несе загальні особливості універсальних культурних інститутів, їх цінності, рольові розподіли, правила і патерни поведінки людей, ритуальні форми здійснення священних дій тощо, що включені у художній світ, художнє життя, художню реальність, художню творчість, художнє виробництво, художню діяльність культури соціуму. У світлі структурно-функціонального аналізу українську народну художню культуру визначено як складну, ієрархічну, оригінальну систему, що саморозвивається, має конкретно-історичний, соціально-стратифікаційний, ціннісний, хронотопічний характер, характеризується способом ціннісно-смислового та художньо-естетичного буття українського народу в конкретному часопросторі з виходом у світовий простір діалогу культур і включає найбільш культуротворчі й взаємозалежні форми, серед яких архаїчно-автентичний фольклор, фольклоризм, самодіяльна художня творчість, неофольклоризм, а також інші поєднання етнічних та постмодерних складових. Об'єднуючим фактором народної художньої культури є єдність і водночас боротьба традицій та інновацій. Хронотоп як вісь цієї системи виконує функцію встановлення зв'язку між картинами світу минулого і сучасного, між традиційною та інноваційною світоглядними моделями.

У підрозділі 1.4 «Герменевтико-діалогічний дискурс інтерпретації хронотопу української народної художньої культури» остання розкривається з точки зору етики Іншого (В. Малахов) як хронотопний тип культурно-історичної цілісності, що є простором поліфонії культур як процесу взаємопроникнення смислів різних традицій, що збагачує, але не підмінює місцевий потенціал розвитку. Аналіз просторово-часової моделі народної художньої культури, як спільного смислового орієнтиру для суб'єктів, демонструє мета-позицію у взаємодії Свого і Чужого. Специфіка національного дискурсу діалогічного хронотопу виявляється у прикордонному характері етнічної ідентифікації українців між Сходом і Заходом, формою рефлексії стосунків яких постає екзистенційне порівняння (місцевого і запозиченого). На рівні художнього хронотопу народної культури це виражається як безкінечний процес зіткнення просторово-часових моделей різних мистецьких традицій, стилів і напрямів (за діахронією та синхронією: від епохальних до регіональних варіацій та локальних топосів), поєднаних на автентичній основі, що дозволяє українську народну культуру як історичну цілісність включати у контекст світової цивілізації.

Висновується, хронотоп як феноменолого-герменевтичне явище становить поле діалогу індивідуального авторського смислу, смислу іманентно притаманного самому тексту та читацького смислу як інтенції Іншого. В цьому

діалозі розгортається поліфонія безкінечної кількості хронотопів, які постають похідними структурами від загального просторово-часового контексту.

Другий розділ «Морфологія, типологія, динаміка української народної художньої культури» складається з чотирьох підрозділів і присвячено українській народній художній культурі як цілісному утворенню, що є сферою і засобом залучення нації в самостійну активну художньо-творчу діяльність, де творення є живою творчістю народу і основою художньої культури. Досліджено морфологію, типологію, динаміку, семіотику української народної художньої культури у взаємодії позаісторичних константних моделей топосу та історичної динамічності часу.

У підрозділі 2.1 «Фольклор як смислове ядро української народної художньої культури» показано, що традиційний фольклор є основним змістовним компонентом української народної художньої культури з притаманними їй сутнісними ознаками, до яких віднесено: біфункціональність (сполучення практичного і духовного); поліетнічність або синкретизм; поліелементність (наявність мімічного, пантомімічного, словесного, музичного, танцювального елементів); колективність; безписемність; варіантна множинність; традиційність. Виявлено, що характер дослідження фольклору з розвитком гуманітарної думки – від класичної до неklasичної – суттєво змінився. Початкові етапи фольклорних студій відрізнялися романтично-просвітницькою описовістю, притаманною етнографії раннього модерну. В період авангарду (пізнього модерну) починаються спроби його символічного тлумачення у межах неklasичної філософії. У другій половині ХХ століття (постмодерн) фольклор інтерпретується семіотично, семантично, феноменологічно, інтертекстуально як складова народної культури, носій архетипів (археписьма) та форма переживання сакрального досвіду, що апелює до семантики міфу (М. Еліаде, Р. Отто, Ван дер Леу, Дж. Кемпбел та ін.). На початку ХХІ століття, після кризи постмодерну, в період становлення трансформації глобальної культури виявляються і досліджуються сучасні форми фольклору та фольклоризму, пов'язані з поширенням народних знань і народної творчості в мережі Інтернет (постфольклор, мережевий фольклор).

Підкреслюється, що за своєю архетипічною суттю кіберпростір є «фольклорним» і функціонує, спираючись на міфопоетичні механізми та міфомотори ідентифікації: легенди, плітки, казки, нарації міфу («глобальне село» М. Маклюєна, «символічне кладовище локальної громади» З. Баумана, «театралізація волі народу» У. Еко та ін.). Наголошується, що автентичний фольклор через обряди і ритуали зберіг живе побутування і міфологічний погляд на світ, із властивою йому емоційною асоціативністю і є смисловим ядром у структурі української народної художньої культури.

Аналіз хронотопу українського фольклору виявив семантичне поле взаємодії язичництва та християнства (релігійний синкретизм), наслідком якої стало органічне переплетення двох моделей простору і часу: язичницької статично-радіальної з циклічним часом та коловим простором та християнської динамічно-маршрутної з еволюційно-поступовим лінійним часом та протяжним простором.

У підрозділі 2.2 «Фольклоризм як інтерпретативна об'єктивація форм фольклору в культурних артефактах» розкрито історичне становлення фольклоризму (друга половина XIX – поч. XX ст.). Показано, що активний, «свідомий» прояв інтересу до фольклору, причому не тільки до національного, а й інших народів, був обумовлений постромантичними тенденціями щодо пошуків архетипу «Золотого віку» як антиподу раціоналістичній буржуазній цивілізації, «відголоси» якого митці шукали в міфопоетиці, спроектованій з етнографічної площини місця в історичну площину часу. Констатується, що вивченню природи фольклоризму як вторинного буття фольклору, свідомого і цілеспрямованого використання фольклору професійними митцями у новому соціокультурному контексті присвячені дослідження, проведені в різних напрямках (історичному, естетичному, соціологічному, семіотичному, етнографічному та ін.). Надано визначення понять «культурна форма» та «культурний артефакт», що постають методологічними координатами розкриття сутності вторинного фольклору. З точки зору дихотомії «культурна форма – культурний артефакт» фольклор як форма втілюється (об'єктивується) в артефактах фольклоризму. Вказано, що фольклоризм має двоступінчасту структуру, що відбиває широке і вузьке (спеціалізоване) тлумачення терміну в галузі художньої культури. У цьому сенсі фольклоризм трактується як особливий феномен, породжений у результаті взаємодії народної і професійної художніх систем, що представляє втілений у художньому творі індивідуально неповторний образ бачення світу митцем. Зауважено, що фольклор є стимулюючою першоосновою і найважливішим показником фольклоризму. Обґрунтовано за видовою приналежністю класифікацію фольклоризму, що відбиває його зв'язок з історичним і культурним контекстом.

Відповідно до хронотопічного підходу, розкрито бінарну структуру фольклоризму, яка полягає у двох напрямках його застосування (як тематичний матеріал для творів професійної музичної творчості й «автономне» існування на сучасній строкатій естраді) та тріадичній динаміці у часі минулого сторіччя («фольклорний напрямок», «нова фольклорна хвиля» (60-70-ті роки), неофольклоризм). У другій половині XX сторіччя яскраво заявив про себе тип творчо-вільного фольклоризму. Зазначається, що інтерпретація фольклорних образів, мотивів, архетипів і символів у стилізованій професійній творчості вписується у межі парадигми *софт-традиціоналізму* – напряму, який передбачає реставрацію та трансформацію традиції «м'якими» (позбавленими консерватизму та фундаменталізму) методами за умов одночасного збереження її відносної духовної автономії від глобального ринку та раціоналістичної секулярної культури.

Зроблено висновок, що фольклорні корені української народної культури живі й продовжують володіти чималим позитивним потенціалом у рішенні актуальних проблем буття людини у XXI столітті. Фольклоризм, втілюючи реальні тенденції розвитку культурної практики другої та третьої хвиль, породив цілий пласт народної, масової та офіційної культури, що у взаємодії з професійною творчістю набула персоналістичних рис, проклавши браму хронотопів аксіосфери між сучасністю й минулими століттями і в архітектоніці

української народної художньої культури є важливим структурним компонентом поєднання традицій та інновацій.

У підрозділі 2.3 «Взаємодія фольклору і самодіяльної художньої творчості (аматорського мистецтва)» з'ясовано, що самодіяльна художня творчість (аматорське мистецтво) як явище історико-культурного освоєння дійсності засобами мистецтва є незмінним супутником та вагомою частиною духовної культури народу. Зазначається, що художня самодіяльність акцентує увагу на соціальній організації різноманітних втілень артефактів фольклору у межах дозвілля та аматорської сцени. Всі існуючі види організації самодіяльних колективів (жорстка чи гнучка, внутрішня чи зовнішня, формальна чи неформальна) здійснюються на трьох рівнях: а) *екстеріорному* (суб'єктом організації виступає макросистема: держава, громадські організації, соціальні інститути); б) *інтеріорному* (суб'єкт організації: інституціолізовані чи слабо інституціолізовані дозвіллі спільності, що утворюють мікросередовище людини); в) *інтроіорному* (самоорганізація і саморегуляція особистістю власної діяльності).

Розкрито найбільш поширені види художньо-творчої діяльності аматорів упродовж XVIII–XIX століть. Відзначено, що на початкових етапах свого становлення художня самодіяльність складала імпліцитний шар розгалуженого «тіла» фольклору, але мірою диференціації набула власних характерних ознак. Сутнісними особливостями самодіяльної творчості визначено: добровільність участі в самодіяльному колективі, ініціатива й активність, духовна мотивація учасників самодіяльних колективів, функціонування самодіяльності у сфері вільного часу. До специфічних ознак самодіяльної творчості віднесено: організованість, відсутність в учасників професійної підготовки, аматорський рівень діяльності, безкоштовність тощо.

Схарактеризовано самодіяльну художню творчість як складний, багатогранний і різноплановий прояв дозвіллевої діяльності людини, що постійно еволюціонує залежно від соціально-історичних і сучасних умов розвитку суспільства. У розвитку самодіяльної художньої творчості та аматорського мистецтва виділено й охарактеризовано чотири етапи: 1) 20-ті – початок 30-х років минулого століття; 2) 30-ті – 60-ті роки; 3) художня самодіяльність 60-х – початку 90-х років (відрізняється якісним зростанням виконавського рівня самодіяльних колективів); 4) аматорське мистецтво від 1991 року до нинішніх часів.

Зауважено, що способів репрезентації сучасної самодіяльності аматорського мистецтва у суспільстві торкнулися такі його форми як індивідуалізація та диференціація. Через них відбувається взаємодія фольклору і професійного мистецтва, їх виконавців, розуміння естетичних норм, удосконалення технічних прийомів тощо. Водночас, незалежно від форм, головним і постійним у мистецькому аматорстві залишається його призначення як школи самодіяльної художньої творчості, що виводить у сферу професійного мистецтва.

Розглянута динаміка розвитку аматорського мистецтва сприяє розкриттю питання про його співвідношення з автентичним архетипним етнічним джерелом – фольклором та його трансформаціями у фольклоризмі. Підкреслюється, що

художня самодіяльність належала до галузі фольклору, адже до середини ХХ століття розбіжностей між цими поняттями не існувало і фольклор та народна творчість були поняттями тотожними. З часом поняття «фольклор» і «художня самодіяльність» стали відокремлюватися більш виражено. Якщо у фольклорі створюються художні твори, що зберігаються і передаються від покоління до покоління, то в самодіяльності пріоритетне місце займає виконавська колективна й авторська творчість. Відтак, самодіяльна художня творчість (аматорське мистецтво) у живому виконанні зберігає, відтворює та популяризує фольклор, хоча й інтерпретує його по-своєму, є важливою складовою у морфології й типології народної художньої культури.

У підрозділі 2.4 «*Неофольклоризм як модус художньої трансформації, репрезентації й стилізації фольклору в культурі постмодерну*» показано, що специфічним і здебільшого постмодерним різновидом фольклоризму у професійній музичній культурі ХХ ст. постає неофольклоризм. Зауважується, що неофольклоризм є поняттям, що відноситься до фольклорного напрямку, актуалізованого у період третьої хвилі (інформаційного суспільства), коли характерними рисами розвитку культури стають диверсифікація, диференціація, діалог і полілог, індивідуалізація творчої діяльності, гетерогенність видів і жанрів мистецтва, моделювання нових форм синтезу мистецьких традицій, зростання уваги до етнічних екзотичних культур на арт-ринку. Гетерономність культурних значень, втілена в інтертекстуальній тканині постмодерну, в картографії образів, у кліповій свідомості та ризомі, робить відносними та розмитими кордони між різними типами культури: елітарною та масовою, професійною й народною, класичною та некласичною.

Неофольклоризм розкривається як культурологічний феномен, що за транскультурними принципами відповідає пріоритетам глокалізму (установки на діалог глобального і локального начал в культурі глобалізму) та етнофутуризму (установки на вираження місцевих етнічних кодів у новітній мистецькій, візуальній та віртуальній формі). Глокалізм у соціокультурному вимірі та етнофутуризм у мистецькому вимірі є складовими частинами софт-традиціоналізму як інтегративного комплексу світоглядних установок.

Діалектика транскультури як основа моделювання творчого космосу неофольклоризму виразилася у такому механізмі смислоутворення у мистецтві, як взаємовідношення народної й професійної (композиторської) творчості, які з властивою їм періодичністю стають надзвичайно важливими і в контексті нових стильових пошуків взаємодії традицій та інновацій широко і всебічно продовжують розвиватися нині.

Третій розділ «Аксіосфера як історико-міфологічне підґрунтя моделювання хронотопу української народної художньої культури» складається з чотирьох підрозділів, які містять культурологічне осмислення співвідношення традицій та інновацій у художній культурі України у їх зв'язку з процесами формування нової системи цінностей на базі традиційної аксіології. Моделювання цілісної семіотично-семантично-ціннісної системи культури – складний інтегративний процес, здатний до самоорганізації й саморозвитку. Його

результатом є становлення особливого роду духовної атмосфери екзистенційного буття людини, яка орієнтується на трансцендентний ідеал, а з іншого боку – знаходить безпосереднє укорінення у світі Dasein.

У підрозділі 3.1 «Аксіологічний аспект діалогу традицій та інновацій крізь призму архетипу, міфу, хронотопу» розкрито аксіосферу, що містить відносно константний екзистенційно-смысловий код (архетип), що зберігає здатність чинити спротив історії, та історично лабільні образи, символи, сюжети, інтерпретації, які парадигмально рухаються в часі. З точки зору семіотики культур аксіосфера є структурою, що містить перетин часу та простору, парадигми та синтагми, тому хронотоп є її універсальним параметром. Показано, що хронотоп культури – це діалектична єдність традиційних та інноваційних моделей буття людини у просторі та часі. Хронотоп завжди спирається на етнокультурні архетипи, що, у свою чергу, визначають семантичне та ментальне поле культури. Останнє складає духовне середовище для функціонування культурних форм, виростає з інтуїцій життєсвіту, визначає світоглядні уявлення (картину космосу) й цінності (аксіосферу), відрізняється координатами базових категорій (універсалій), серед яких чільне місце належить концепту хронотоп, та об'єктивується у семіосфері (знаковій мові культури, її символах і текстах).

Розкрито, що міф є основою народної традиційної культури і ядром фольклору. Якщо традиція як «нульова фонема» формується на стику горизонталі і вертикалі, синтагми і парадигми, статичності і динаміки, синхронії і діахронії, метафори і метонімії, концентратом яких є хронотоп як перетин зовнішньої вісі відцентрового зміщення та внутрішньої вісі доцентрового сходження, то міф, як народний традиційний наратив, входить до структури хронотопу і складається з історично стійких архетипів та історично лабільних цінностей. Перші складають реально-символічну мову міфу (семіосферу міфу, смислові інваріанти його культурно-цивілізаційної соціальної стихійної пам'яті). Другі утворюють царину ідеальних значень міфологічної свідомості, підвладних руху історії, яка трансформує їх від фольклору через фольклоризм до неофольклоризму. Доведено, що аксіосфера, хронотоп та семіосфера утворюють цілісну єдність структури культури на генетичному, світоглядному та знаково-символічному рівнях, що дозволяє тлумачити їх приховані сенси шляхом герменевтичної інтерпретації. Таким чином, інтегроване символічно-знаково-ціннісно-смыслове середовище культури є історичним підґрунтям моделювання хронотопу.

Підрозділ 3.2 «Традиційні міфологічні моделі хронотопу в аксіосфері української народної художньої культури» презентує аксіосферу, як ключову категорію хронотопу української народної художньої культури. Як сфера ціннісного переживання смислів, аксіосфера хронотопу української народної художньої культури є суб'єктивним виявом семантичного простору, займає перехідну нішу між генетичним та текстуальним шарами культури, між генотекстом та фенотекстом, архетипом та кенотипом, Реальним та Символічним. Показано, як царина Уявного аксіосфера пов'язана з етнічною

ментальністю, способом мислення спільноти, що визначається картиною світу. Координатами картини світу, аксіосфери, ментального поля є хронотоп, який виявляється на всіх рівнях культурного буття: як архетип, смисл, символ.

Розкрито, що традиційні міфологічні моделі аксіосфери хронотопу спираються на архаїчні культури, засновані на аграрних спостереженнях, тому вони тяжіють до кола, замкнутого простору, часу як вічного коловороту, повернення до Золотого століття. Циклічність є загальною ознакою премодерну, притаманною для осілих культур, у тому числі протослов'янської та протоукраїнської. Лінійне бачення хронотопу (час як єдина універсальна пряма, простір – як рух уперед) зароджується в номадичному побуті варварських племен, перетворюється на основу композиції елліністично-римського роману (зав'язка – кульмінація – розв'язка), втім остаточно оформлюється лише на основі раціоналізації культури, привнесеної «осьовим часом» (іудаїзм, християнство).

Основою традиційного міфопоетичного українського хронотопу, що є ключовою категорією народної художньої культури, є архетип статично-радіального простору як системи концентричних кіл, що тануть на обрії, та циклічного часу, спрямованого до повернення в Золоту добу. При цьому зворотна точка відліку (архетип ідеального минулого, спроектованого на майбутнє) як ієрофанія сакрального, збігається за змістом із Центром священного простору, від якого святість поширюється колами, послаблюючись від середини до маргіналій. Минуле Золотої доби – це водночас і вівтарна частина храму на центральній площі міста. Відтак, хронотоп набуває центрації.

Визначено характеристики традиційного українського хронотопу: центрованість та бінарність, софійність та чужість, цілісність та синкретичність. Ключовими його формулами є сигнатури: «Центр», «Софія», «Чужий». Вони визначають подальші опозиції: периферію, «антисвіт», світ «Своїх». Модель екзистенційних відносин має назву «соборність», або «симфонія». Показано, що українська народна художня культура, як міфопоетичне утворення, також є центрованою, адже вона поєднує язичницькі общинні традиції з безпосереднім та автентичним персоналістичним духом ранніх християн і сприймається у ракурсі відданості Іншому.

У підрозділі 3.3 «Аксіосфера української народної художньої культури як міфологічний патерн формування етнокультурної ідентичності» показано, що сучасний світ є конгломератом різноманітних моделей ідентичності, взаємодія яких демонструє усю складність синхронізації в межах одного культурного контексту хронотопів премодерну, модерну та постмодерну. Ці ідентичності належать не лише до різних регіонів чи національних традицій, а й репрезентують різні часові ритми, погодження яких і є сутністю гетерохронності як ознаки суспільства альтермодерну, «четвертої хвилі». Традиціоналізм як патерн моделювання ідентичності апелює до цінностей премодерну та раннього модерну, акцентуючи увагу на класичній метафізичній ідентичності, котра передбачає установку на консервацію цінностей, вертикальну передачу смислів від покоління до покоління, визнання авторитету старших, центрацію та

систематичну послідовність у зведенні метанаративу, що є вищою метою традиційної ідентичності.

Обґрунтовано, що ідентичність народу спирається на знання і переживання цінностей етнокультури. У реаліях сьогодення, в період найфундаментальніших викликів глобалізаційних процесів українська традиційна народна культура з її ужитковими прагматичними цінностями подекуди сприймається в ракурсі далекого історичного минулого, а накопичені віками естетичні цінності усвідомлюються як категорія суто музейна, неспроможна увійти до обігу сучасного життя. Розгляд української народнопоетичної творчості дозволив стверджувати, що як повноцінне естетичне явище, традиційна культура українського народу переважно унікальна, за кожним народним витвором стоїть реально існуюча колективна творчість і думка народу, яка для українців з їхньою общинною ментальністю, успадкованою від часів Київської Русі, завжди відігравала практично вирішальну роль.

Показано, що українська народна художня культура з безперервними діалектичними процесами, які відбуваються в суспільстві, сучасна доти, доки вона відтворює у довершеній формі істотні зміни в новітньому житті, історії, побуті народу, передає його прагнення і ставлення до дійсності, ідентифікує українців серед інших культур. Трансформація та стилізація традиції відповідно до потреб часу є безкінечно важливими завданнями художньої творчості як феномену діяльності та формування етнокультурної ідентичності. Через принципи премодерної соборності, модерного діалогу, постмодерної транскультури, альтермодерного етнофутуризму можливий вплив аксіосфери на становлення етнонаціональної ідентичності в кроскультурному дискурсі. Підкреслюється, що традиційний хронотоп української народної художньої культури є чинником формування національної ідентичності українців, яка відрізняється амбівалентними рисами: лімітрофним/прикордонним характером, бінарною топікою Сходу і Заходу у поєднанні із постсучасною деконструкцією означених категорій на користь плюралізму, діалектичною єдністю національного і запозиченого, амбівалентною погодженістю відкритості та ізольованості, диференціацією мовного та етнічного аспектів.

У підрозділі 3.4 «Хронотоп української народної казки як концентрований вияв мономіфу» зазначено, що казка, як лайт-версія наративу міфу, фіксує ключові архетипічні структури традиційного хронотопу. Казка представлена яскравим феноменом культури пам'яті та Софійним простором сизигії – гармонізації часткових елементів у ціле. Сизигія як вияв соборності є характерною рисою традиційної української народної художньої культури. Соборність на єдиноцілісність спільноти – є похідною від софійного сприйняття космосу як системи взаємопов'язаних елементів, що сходять до єдиного першопочатку. Часові та просторові локативи українських казок варіюються у залежності від виду казки: реальний хронотоп соціально-побутових казок переплітається із священним часопростором чарівної казки як похідної від мономіфу. Висновується, що на балансуванні такого відчуття часу здійснюється розвиток народної художньої культури. Констатовано, що у період чергової

соціокультурної модернізації та своєрідного зламу попередньої системи парадигматичних констант, народна казка як ефективний модус розвитку пізнавального інтересу стає тією реальністю, яка допомагає у доступному обсязі пізнавати минуле, теперішнє і майбутнє, розкривати часово-просторову єдність первісної культури із сучасністю. У казці як у моделі культури в алегорично-абстрагованих часових і просторових координатах розгортаються формули-сигнатури конкретно-історичних картин світу. Казка компресує хронотопи у єдиний наратив. Українські народні казки допомагають осягнути специфіку локального міфологічного часопростору первісної людини, сформованого общинно-родовою формою життя суспільства, підпорядкованого природі, ритуальним і обрядовим традиціям. Античне циклічне формування ідеї часу і простору сприяє розумінню світу як гармонійного, впорядкованого, пластичного простору, живого Космосу. Через християнські ідеї в народних казках ми піднімаємося до розуміння світоглядних «осьових» загальнолюдських істин, формуємо лінійне розуміння часу в історичному русі людства, установки темпорального мислення, яке зберігає прадавню зверненість до «золотого століття» як певне живе сховище часу. Зокрема, через соціально-побутові казки конкретизується категорія Теперішнього, яке наповнене великою кількістю присутності минулого.

У четвертому розділі «Українська народна художня культура в контексті хронотопу культурного процесу ХХ та в умовах культурної реальності початку ХХІ століття», що складається з чотирьох підрозділів, у підрозділі 4.1 *«Становлення національної специфіки українського фольклористичного дискурсу у хронотопі аксіосфери радянської культури»* розкрито специфіку української народної художньої культури радянської доби, що визначається особливою моделлю хронотопу, притаманною для тоталітарного дискурсу. З'ясовано, соцреалістичний хронотоп являв собою трансформовану відповідно до індустріальних потреб тогочасного суспільства неоміфологічну версію традиційної статично-радіальної циклічної системи концентричних кіл святості, де класична дуалістична парадигматика сакрального та профанного («Герой – Тінь», «Центр – Периферія», «Софія – Чужий») набуває характеру дихотомій «революція – контрреволюція», «ми – вони», «наші – не наші» тощо).

Розкривається бінарна семіотична опозиція «Середини» (Центру) та «Маргіналій» (Периферії), що дає дві неоміфологічні проєкції модернізованих образів – Космосу і Хаосу. Показано, що Софійний архетип Золотого Віку трансформується з минулого у майбутнє: на зміну антеїзму приходять дзеркально «перегорнута» футуристична система цінностей.

Визначено, що загалом радянський хронотоп утримував традиційні аксіосферу та семіосферу міфопоетичної народної культури із незначними варіаціями у бік нового ладу, зокрема, посилювалася общинність та колективність, що на відміну від архаїчної міфологічно-казкової сизигії/соборності, має характер не містичної цілісності, вираженої в одиничному (суб'єкті), а заперечення одиничного на користь уніфікованого цілого об'єкту соціальної «мегамашини». Ідеологія тотальності, ґрунтована на принципі «Ми-об'єкту» (за Ж. Сартром),

постає викривленим варіантом Софіологічної доктрини містичної єдності та апелює до часткового відновлення родоплемінної архаїки первісної спільноти. Людина поставала стандартизовано включеною у суспільні структури, а подібна невиділеність людини з маси – одна з провідних рис відновленого архаїчного соціального коду.

Показано, що народна художня культура у хронотопі соцреалізму повністю опинилася під контролем комуністичної партії. Обставини, що визначили інтерес радянської влади до українського фольклору, здебільшого можуть бути пояснені колективізаторською ефективністю самої фольклорної традиції як общинної форми експлікації досвіду, що могла бути використана у якості механізму ідеологічної пропаганди та засобу формування корпоративної системи цінностей універсальних «своїх». Радянська влада постійно вдавалася до впливу на масову свідомість за допомогою фольклорно-міфологічних соціально-психологічних механізмів. Український фольклор активно використовувався структурами влади, при цьому зміна державного ладу і соціокультурної системи однозначно спричиняла зміну фольклорних традицій, додаючи їм нові значеннєві відтінки, з опорою на ідеологічний устрій державного ладу створювалася нова система звичаїв і традицій.

У підрозділі 4.2 *«Соціокультурні трансформації української народної художньої культури у просторово-часових реаліях постмодерну»* показано, що українська народна художня культура епохи постмодерну та епохи, що настає за кризою постмодерну, розвивається в умовах деконструкції звичних моделей простору і часу. Зміна індустріального суспільства на інформаційне, модерної культури – на постмодерну позначається на новітніх тенденціях розвитку фольклоризму, що невпинно рухається до фрагментації, гетерогенізації, диверсифікації, цифрової медіації. На зміну моністичної єдності Софії та модерному дуалізму Героя й Тіні приходить «актуальна культура» з її плюралізмом, релятивізмом, симулятивністю, деонтологізацією, віртуалізацією, ризомністю, мозаїчністю та «кліповою» свідомістю. Руйнування хронотопу, що спостерігається в сучасному мистецтві, торкається його онтологічних засад і зумовлює пошуки нових зображувальних засобів, якими стають мультимедіа.

У дискурсі розвитку актуального мистецтва значних змін зазнають структура та функції народної художньої культури. На її зміст впливає здійснений у ХХ столітті перехід від постфігуративної та конфігуративної культур – до префігуративної культури – культури інверсії у процесі передачі соціального досвіду (тобто – зворотного руху цінностей від молодшого покоління до старшого, а не навпаки, як це прийнято в традиційних суспільствах). Склад типової родини сьогодні – «батьки – діти – діди» – практично відсутній. Авторитет старшого покоління нині зовсім не такий, яким він був у традиційному суспільстві. Культурна дійсність, що швидко змінюється, щоразу зумовлює нові параметри життєвого шляху молодшої генерації. Висновується, що українська народна художня культура як своєрідний симбіоз різних типів, форм, інтерпретацій народних традицій з елементами візуальності за законами віртуально-реального (гіперреалістичного) видовища, може стати брамою хронотопу між минулим і майбутнім і полем діалогу традиційних та інноваційних смислів.

У підрозділі 4.3 «Софт-традиціоналізм як стратегія актуалізації народної традиції в постмодерністських параметрах хронотопу української народної художньої культури» показано, що у хронотопі постмодерну взаємопов'язані процеси деонтологізації та віртуалізації зумовлюють кризу автентичності аксіосфери української народної художньої культури. Деонтологізація являє собою втрату буттям його екзистенційної глибини під впливом ринкової економіки «третьої хвилі», економіки символічного обміну, що комерціалізує смисли, цінності та переживання культурних суб'єктів, перетворюючи їх на симулякри і яка від купівлі-продажу товарів і продуктів перейшла до купівлі-продажу символів та переживань. Інша причина деонтологізації – криза історичної пам'яті в гедоністичній культурі віртуальної реальності, яка компенсує нестачу буття так званим «кібер-протезуванням» (за В. Подорогою). Ризомне середовище Інтернету призводить до руйнації класичного лінійного нарративу казки, міфу, традиційної оповіді. На зміну ієрархічної тріади хронотопу приходять хаотичний номадичний рух. Показано, що традиційна ідентифікація, яка завжди мала послідовний планомірний характер, притаманний для поступового входження індивіда в культурну традицію, в постмодерністських параметрах хронотопу має спонтанний та кроскультурний характер. Зазначається, що віртуальна реальність являє собою не вигадку, ілюзію чи порожнечу, а відображає глибинні шари колективного позасвідомого людства, втілені у фольклорно-міфологічних стратегіях Інтернету як «глобального села» (М. Маклюен), у його символічній мові, що демонструє двоїсту природу хронотопу постмодерну, який є пост-онтологічним й одночасно архаїчно-буттєвим феноменом. Номадизм, як характерна риса інтернетного середовища, поновлює архаїчні практики первісних кочовиків, повертаючи до праміфологічних структур хтонічної магії. Виявлені спільні сакральні, гендерні та інформаційні риси традиційної культури і ризомного середовища Інтернету створюють сприятливі передумови для розробки новітніх стратегій актуалізації народної традиції у постмодерні. Такою стратегією обрано «софт-традиціоналізм», або «легкий традиціоналізм», вироблений М. Еліаде у межах Чиказької школи феноменології сакрального. Сутність софт-традиціоналізму полягає в акцентуації аксіологічного підходу до народної художньої культури як до екзистенційного феномену переживання смислів, що можуть бути виражені сучасною семіотичною мовою. З метою вироблення адекватного співвідношення між мовою традиції та мовою її репрезентації пропонується тріадична структура класифікації моделей софт-традиціоналізму: ізоляція, інтеракція, стилізація.

У контексті софт-традиціоналізму українська народна художня культура постає як цілісний оригінальний та комплексний феномен, в якому архаїчно-автентичний фольклор (уснопоетичний і музично-драматичний), його архетипні структури маніфестуються як ядро (первинна культурна форма), а об'єктивація фольклорних форм (фольклоризм, неофольклоризм, інші поєднання етнічних та сучасних складових – фольк-рок, етно-фольк-рок, фреш-фольк тощо) являються його модерними або постмодерними культурними артефактами. Художня самодіяльність (аматорське мистецтво) органічно всотує премодерні, модерні та постмодерні історичні типи народної художньої культури і являє собою гібридну

форму їх комбінованого гетерохронного співіснування у глокальному кластері за умов дії тенденцій щодо транскультури та глоболокалізації.

У підрозділі 4.4 «Збереження традиційної аксіосфери української народної художньої культури у локальних топосах» розкривається дисонанс між локальними топосами щодо консервації фольклорних цінностей у ситуації постмодерну, де зберігається традиційна народна культура (так звана «провінція»), новими осередками фольклорної творчості, де творяться інноваційні форми фольклору і його стилізованих арт-версій. Показано, що сьогодення коригує ознаки фольклорності у бік глокалізації та софт-традиціоналізму. Сприяють цьому процесу і засоби масової комунікації: преса, радіо, телебачення, Інтернет.

Новітнє фольклоротворення часто відображає співвідношення і взаємозалежність індивідуального й колективного, традиційного і новітнього, реального і віртуального, але неодмінною умовою входження твору у сучасну фольклоризацію є його побутування за законами усної традиції. Підкреслюється, що в умовах глобалізації з її орієнтирами на тотальність та уніфікацію етнокультурної автентичності плюральних традицій світу проблема збереження народних звичаїв, традицій, самобутності, мови стоїть особливо гостро. Протидією уніфікаційним тенденціям глобалізму стали більш поміркований глокалізм як установка на включення традиційної системи цінностей до глобального ринку шляхом діалогу універсального та локального та більш радикальний традиціоналізм як установка на консервацію традиційної системи цінностей. Формою інституціалізації традиціоналістських умонастроїв у їх «софт»-формі є місцеві осередки збереження народної традиційної культури – локальні топоси із власними структурами часопростору, категоріями культури та власним ментальним полем, у межах якого діє романтично-просвітницька установка на етнокультурний архетип як на свого роду образ Золотого віку «протопоезії», втіленого у метанаративах фольклору. Відповідно до антеїзму та цивілізаційного консерватизму певного локального семантичного поля, зберігаються старі культурні форми та творяться стилізовані під старовину нові. Велику роль у збереженні традиційної аксіосфери української народної художньої культури в нових соціокультурних реаліях відіграють центри народної творчості.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, зміст якої полягає у культурологічному вимірі хронотопу української народної художньої культури у полі діалогу традиційних та інноваційних значущих смислів з експлікацією трьох основних концептів «хронотоп», «народна художня культура», «аксіосфера» як центральних категорій дослідження та впровадження хронотопічної концепції, морфології й типології української народної художньої культури до культурологічного дискурсу. Спільною базою взаємодії класичних і некласичних парадигм стає концепт *хронотопу* як ключова координата концептуалізації поняття української народної художньої культури, відповідно до якої здійснюється визначення її морфології,

типології, динаміки та семіотики, складовою частиною якої постає *аксіосфера* як царина символічно означених смислів і цінностей.

Відповідно до мети і завдань, результати дослідження хронотопу української народної художньої культури у взаємодії традицій та інновацій дозволяють зробити наступні висновки:

1. У результаті міждисциплінарного аналізу у вимірах теорії та історії культури розкрито класичні та неklasичні теоретико-методологічні засади дослідження хронотопу у філософсько-культурологічній думці. Здійснено культурологічну концептуалізацію поняття «хронотоп», який постає властивістю буття/реальності, що виражається у зміні послідовності подій у часі та незмінному їх співіснуванні у просторі, складається із синтагмальних (просторових) значень культури, до яких віднесено позаісторичні константи культурних архетипів, та парадигмальних (часових) значень культури, до яких включено історично лабільні форми культурної свідомості – культурні образи й символи носіїв традицій та інновацій в аксіосфері культури. Перетин їх осей формує архітектоніку хронотопу.

Доведено, що хронотоп як діалектична єдність традиційних та інноваційних моделей буття людини у просторі і часі завжди спирається на культурні архетипи, що, у свою чергу, визначають семантичне та ментальне поле культури. Останнє складає духовне середовище для функціонування форм культурної свідомості, постає з інтуїцій життєсвіту, визначає світоглядні уявлення (картину космосу) й цінності (аксіосферу), відрізняється координатами базових категорій (універсалій), серед яких чільне місце належить концепту «хронотоп», та об'єктивується у семіосфері (знаковій мові культури, її символах і текстах).

Розкрито класичні та неklasичні підходи у тлумаченні хронотопу, компаративний аналіз яких показав, що хронотоп як структура часопростору має два вияви: зовнішній (реальний контекст буття) та внутрішній (ідеальний уявний образ). Засвідчено, що постмодерністська установка на релятивізм доповнюється і коригується структурно-функціональним аналізом, відповідно до якого індивідуальні смисли за умов їх динамічності та варіативної плинності постають одночасно як субстанції, укорінені в архетипічні структури колективного позасвідомого. Хронотоп як подвійний символічний порядок розглядається за допомогою подвійного методу: синтагмальні структури хронотопу (архетипи) є предметом структурального аналізу, а парадигмальні (смисли і цінності) – предметом герменевтичної інтерпретації. Синтез означених методологій забезпечує органічну цілісність культурологічного осмислення української народної художньої культури у соціальному та гуманітарному її вимірах. Баланс між парадигмальною динамікою та синтагмальною статикою в семіотиці культури стає еквівалентним алгоритмом аналізу форми і змісту культури, її механізму та організму.

Доведено, що категорія «хронотоп» може бути застосована для дослідження статичних явищ (архетипів культури) та динамічних, рухливих процесів (трансформація самосвідомості творця, культурний досвід тощо). Як

універсальний контекст функціонування художнього твору, хронотоп є індивідуальним для кожного сенсу, втім може бути одночасно індивідуальним та колективним культурним смислом.

2. Здійснено системну експлікацію субстанціональних та функціональних вимірів української народної художньої культури на базі хронотопічного підходу з диференціацією її морфології, типології, динаміки та семіотики крізь призму категорій архетипу, символу, міфу, казки, аксіосфери. Визначено, що українська народна художня культура позначає семантичне поле функціонування культурних форм, що виражають цілісний художній життєсвіт народної творчості. Структурно народна художня культура є синтетичним культурним феноменом, який включає фольклор як ядро, й об'єктивації фольклорних форм у культурних артефактах фольклоризму, включаючи самодіяльну художню творчість. Народна художня культура – одна зі сфер культури, що склалася протягом століть і поєднує мистецькі явища та художньо-осмислені витвори найрізноманітніших напрямків: від сакрально-ритуальних до побутово-прагматичних. На основі характерних ознак народної художньої культури (анонімність, традиційність, органічна єдність традицій та інновацій, спадкоємність, структурність, колективність, синкретичність, знаково-символічна природа) здійснено висновок про взаємодію в хронотопі народної традиції як системи статичних архетипів та динамічних смислів, при чому перші тяжіють до анонімності, а інші – до індивідуалізації. Висновується, що українська народна художня культура являє собою *соборний* феномен, *симфонію* індивідуального і колективного начал, *синергію* традицій та інновацій, цілісність яких фіксується категорією «*сизигія*».

3. Проведено культурологічну експлікацію поняття «народна художня культура» у рамках структурно-функціонального аналізу, відповідно до якого композиційними координатами традиції виступає хронотоп, а імпліцитним динамічним змістом – аксіосфера. Функціональний аналіз структури хронотопу української народної художньої культури продемонстрував, що остання постає системою відносно автономних інститутів («ізолятів»), кожен з яких виконує свою функцію у соціокультурній практиці і надає відповідь на певну матеріальну чи духовну потребу. Визначено, що структура народної художньої культури – це складна, ієрархічна система, що саморозвивається, включає найбільш культуротворчі й взаємозалежні форми (фольклор, фольклоризм, самодіяльна художня творчість/аматорське мистецтво, неофольклоризм), поєднуючим фактором серед яких виступає єдність і боротьба традицій і новацій. Кожна з підсистем має цілком визначену образно-семантичну природу, жанрово-видовий склад, виразні засоби, форми соціального функціонування.

Складовими народної художньої культури як системи є: художній світ (система художнього освоєння людиною свого життєвого світу в естетичних цінностях); художнє життя (складова життєвого світу людини, через яку відбувається виробництво, освоєння, засвоєння, трансляція художньої культури суспільства й одночасне конструювання власного художнього образу); художня реальність (художній світ та художнє життя суспільства і людини в часі); художня творчість (діяльність суб'єкта зі створення художнього твору, що виражає його

духовність); художнє виробництво (залучення мистецтва в систему інституціональних відносин зі створення і споживання художніх цінностей); художня діяльність (творча активність суб'єкта, пов'язана з виробництвом і поширенням цінностей мистецтва). Хронотоп як центр цієї системи виконує функцію встановлення зв'язку між картинами світу минулого, теперішнього, майбутнього, традиційною та інноваційною світоглядними моделями.

З позицій діалогічної філософії текст української народної художньої культури як хронотопний тип культурно-історичної цілісності є простором діалогу культур як процесу взаємопроникнення смислів, що збагачує, але не підмінює місцеві потенції розвитку. На рівні художнього хронотопу народної культури це виявляється як безкінечний процес зіткнення просторово-часових моделей різних мистецьких традицій, стилів і напрямів (за діахронією та синхронією: від епохальних до регіональних варіацій та локальних топосів), поєднаних на автентичній основі культурних універсалій, що дозволяють українську художню культуру як історичну цілісність включати у контекст світової цивілізації.

4. У результаті проведеного культурологічного дослідження морфології, типології, динаміки та семіотики української народної художньої культури з'ясовано, що кожен з цих параметрів певною мірою накладається один на одного, оскільки абсолютне розділення структурних елементів класифікаційних різновидів історичних етапів та знакових форм побутування явища можливе лише у «чистих» стерильних лабораторних умовах. Фактично ті чи інші структурні елементи впливають на моделювання певних жанрово-стильових різновидів досліджуваного явища і домінують в окремих хронотопах з відповідними символічними репрезентаціями. Основою структури української народної художньої культури постає автентичний фольклор (уснопоетичний і музично-драматичний), що детермінував появу фольклоризму як інтерпретативну об'єктивацію форм фольклору, неофольклоризм як новітню символічну репрезентацію фольклору в сучасних умовах, самодіяльну художню творчість як соціально організовану творчість мас й інші поєднання етнічних та сучасних складових в реаліях постмодерну. У типології української народної художньої культури йдеться про наявність наступних світоглядно-духовних і жанрово-стильових різновидів: язичницького і християнського, індивідуального і колективного, анонімного та авторського, органічного і механічного.

Українська народна художня культура включає дві моделі буття твору мистецтва: «механізм», «організм». Механізм з точки зору семіотики культури можна співставити зі статичною віссю структури (синтагмою, «грунтом»), а організм – з динамічною віссю історії (парадигмою, «злетом»). У художній культурі репрезентовані різнорівневі семіотичні «механізми» її функціонування: виробництво і споживання творів мистецтва, накопичення і трансляція культурних цінностей, а також консервація культурних надбань (культурна пам'ять). Початок «організму» художньої культури виявлено у смисловій сфері твору мистецтва, а також у нелінійному способі розвитку художньої реальності. Діалектика «механізму» і «організму» в художній культурі виявляється в тому, що функціонування «механізму» художньої культури забезпечує її внутрішню

цілісність, тобто робить її «організмом». Водночас, органічна цілісність художньої культури має чітку «механічну» структуру і неможлива без неї. Взаємодія механізму і організму утворює необхідну передумову для буття та функціонування одночасно морфології і типології української народної художньої культури. «Механічне» та «органічне» начала культури як її форма та зміст кореспондують зі статичними та динамічними елементами хронотопу в семіотиці культури.

Фольклор, фольклоризм, неофольклоризм *частково* домінують на премодерному (аграрному), модерному (індустріальному) та постмодерному (інформаційному) етапах розвитку суспільства, де фольклор виражає архаїчну автентичність, фольклоризм – її інтерпретативну об'єктивізацію, неофольклоризм – її вільну стилізацію. Сказане не означає, що окреслені етапи буквально співпадають зі структурними елементами, оскільки фольклор виконується і в сучасну епоху, а неофольклоризм зародився в європейській музиці індустріальної епохи.

5. Герменевтична інтерпретація міфопоетичного хронотопу української народної казки дозволила окреслити характер казки як художньої версії міфу та віднайти у її складі символічні іпостасі, а саме: Софія як вияв жіночого начала, Чужий як вияв чоловічого начала, Центр як символ влади, Периферія як символ протесту тощо. Ці символічні іпостасі подібно до Героя і Трікстера можуть змінюватися ролями, тому що аксіосфера казки гнучка і синкретична. Казка пом'якшує ключові архетипічні структури традиційного хронотопу. Похідні від міфу, казки постають моністичним простором сизигії – гармонізації часткових елементів у ціле. Сизигію можна вважати виявом соборності як характерної риси традиційної української народної художньої культури. Соборність, установка на єдиносцілісність спільноти, є похідною від Софійного сприйняття космосу як системи взаємопов'язаних елементів, що сходять до єдиного першопочатку. Часові та просторові локативи українських казок варіюються у залежності від виду казки: реальний хронотоп соціально-побутових казок переплітається із священним часопростором чарівної казки як похідної від номіфіу.

6. Охарактеризовано у формі когнітивних метафор міфологічні формули сигнатури традиційного українського хронотопу. Ціннісно-сисловою основою традиційного міфопоетичного українського хронотопу, що є ключовою категорією народної художньої культури та моделлю етнокультурної ідентифікації, є архетип статично-радіального простору як системи концентричних кіл та циклічного часу, спрямованого до повернення у Золотий Вік. Координатами традиційного українського часопростору є три символічні іпостасі: «Центр», «Софія», «Чужий». При цьому, зворотна точка часу (архетип ідеального минулого, замкнутого на майбутнє) як ієрофанія сакрального співпадає у смисловому відношенні з Центром священного простору, від якого святість поширюється колами, послаблюючись від середини до маргіналій. Отже, в сакральному Центрі сходяться просторові та часові реалії. За змістом Центр являє собою формулу-сигнатуру Софії – Божественної Премудрості. У її царині відбувається зустріч сакрального і профанного, втілення божественного у мирському. На маргіналіях часопростору знаходиться топос Чужого, хаотичні образи якого протистоять космічним образам «своїх». Категорії Центру та Чужого

пов'язані бінарними стосунками Героя і Тіні. Чужий вносить хаос у космічний порядок Софіїного світу, структурно асоціюється з образами антисвітів (паща, безодня, провалля, ліс, печера, жерло), типологічно – з іпостасями представників інакшого (іноземець, дивак, монстр), динамічно – з траєкторією мандрів Героя за схемою мономіфу «вихід – ініціація – повернення», що фіксує моменти перетину світів (поріг) та втілюється у сценарії казки.

7. У результаті аналізу української народної художньої культури в контексті радянського хронотопу виявлено, що соцреалістичний часопростір являв собою трансформовану відповідно до потреб тогочасного суспільства неоміфологічну версію традиційної статично-радіальної циклічної системи концентричних кіл святості, де класична дуалістична парадигматика «Герой – Тінь» (Центр – Периферія, Софія – Чужий) набувають характеру дихотомій «революція – контрреволюція», «білі – червоні», «ми – вони», «наші – не наші» тощо. Архетип Космосу асоціюється з пролетаріатом, а архетип хаосу – з буржуазією. На прикладі радянського фольклору показано, що символічні синтагмальні структури (механізми) народної традиції наповнюються новими ідеальними парадигмальними значеннями соціально-класового походження, де старий етнічний механізм поєднується з новим індустріальним організмом. Підкреслено, що в радянському хронотопі частково було збережено автентичний український зміст у нових соціалістичних формах.

8. Розкрито роль аксіосфери української народної художньої культури як чинника збереження і примноження етнокультурної ідентичності. Показано, що символічною «сіткою» для здійснення етнічної ідентифікації є входження суб'єкта у хронотоп. Продемонстровано, що традиційний хронотоп народної культури і є чинником формування етнічної ідентичності українців. Остання відрізняється такими рисами як: прикордонним характером, бінарною топікою Сходу і Заходу у поєднанні із постсучасною деконструкцією означених категорій на користь плюралізму, діалектичною єдністю національного і запозиченого, амбівалентною погодженістю відкритості та ізольованості, розходженням мовного та етнонаціонального аспектів з їх подоланням через транскультуру. Внутрішнім контекстом хронотопу є аксіосфера, входження в яку представляє процес поступового набуття суб'єктом культурної ідентичності (акультурація), яка здійснюється через емоційне переживання цінностей.

У соціодинаміці української народної художньої культури провідна роль приділяється культурній традиції. Аксіосфера української народної художньої культури має в сучасних умовах наступні тенденції соціодинаміки: значне збереження архаїчних елементів і традиційних канонів, що мають безпосередній зв'язок з життям і побутом; відхід із життя і побуту традиційних форм народної культури, її архаїчних елементів і розвиток з поглибленням цивілізаційних процесів фольклоризму, що представляє її форми у більш модернізованому вигляді; продуктивна взаємодія культур села і міста, старшого і молодшого покоління у спільній справі збереження традиційного фольклору; розвиток фольклоризму та неофольклоризму в умовах сучасного міста і поп-культури; трансформація типів народної

художньої культури в залежності від конкретної соціально-історичної ситуації; занепад і відхід у минуле віджилих і поява нових більш актуальних форм художньої діяльності народу як безупинний процес розвитку; розширення суб'єкта фольклорних форм художньої діяльності, що нині представлений практично всіма соціальними верствами, масова солідарність у добровільному розвитку народної культури у низових горизонтальних кластерах. Зазначені аксіологічні чинники здійснюють сприятливий вплив на формування етнокультурної ідентичності українців у просторі і часі.

9. Висвітлення трансформацій української народної художньої культури в ситуації постмодерну продемонструвало наявність амбівалентних тенденцій у розвитку фольклорної традиції в реаліях постсучасності.

Українська народна художня культура епохи постмодерну розвивається в умовах деконструкції звичних моделей простору і часу. Постмодерн знімає класичні опозиції хаосу та космосу, елітарного і масового, сакрального та профанного, минулого та майбутнього, своїх і чужих, Центру та Периферії. На зміну моністичній єдності Софії та модерному дуалізму Героя та Тіні приходить актуальна культура з її плюралізмом, релятивізмом, симулятивністю, деонтологізацією, віртуалізацією, ризомністю, мозаїчністю та «кліповою» свідомістю. Руйнування хронотопу торкається його онтологічних засад і зумовлює пошуки нових зображувальних засобів, якими стають мультимедіа. Кіберпростір (наприклад, сюжети відеоігор) стає цариною реалізації нового міфу та відтворює архетипні структури священного часу, Золотого віку, ініціації Героя, притаманні для нової чарівної казки у віртуальній оболонці.

У дискурсі розвитку актуального мистецтва значних змін зазнають структура та функції народної художньої культури. Сучасна українська народна художня культура являє собою оригінальний синтез різних інтерпретацій народних традицій. Кардинально відмінні семіотичні системи синтезуються в єдиній хвилі шоу-культури. Спостерігається підміна фольклорної дії видовищем, що у цілому відповідає соціокультурній ситуації «візуального повороту», однак певним чином десакралізує народну традицію.

Позитивним аспектом постмодерної ситуації відносно української народної художньої культури визначено «рідинну» (З. Бауман) жіночу структуру номадичної ризоми, яка відповідає автентичній аксіосфері українського традиційного фольклору і за умов її конструктивного використання може стати еквівалентною символічною репрезентацією міфологічної, магічної, фольклорної, казкової, хтонічної автентики, що могло б стати духовним відкриттям в еволюції віртуальних ігор у бік їх онтологічного наповнення.

10. Визначено концептуальні засади софт-традиціоналізму, які полягають у світоглядних орієнтирах: софт-традиціоналізм займає проміжне положення між колоніальним глобалізмом, який уніфікує національні коди, постколоніальним мультикультуралізмом, який комерціалізує народні традиції, перетворюючи їх на «туристичні цікавинки» (З. Бауман), глоболокалізацією, яка змінює фольклорні цінності на товарні знаки в рамках маркетингу і віртуальні іміджі окремих регіонів. Софт-традиціоналізм надає перевагу збереженню автентичності народних

традицій, при цьому, уникає войовничого консерватизму, репрезентуючи зазначені традиції у цікавих для молодого покоління актуальних трендах. Софт-традиціоналізм цінує традиції не за «буквою», а за духом, завдяки чому ортодоксія поступається місцем живій екзистенціальності. Софт-традиціоналізм являє собою перспективну освітню парадигму діалогу культур, яка забезпечує взаємодію різноманітних локальних традицій у контексті загальнолюдських цінностей. Попри відносно невелику поширеність, на нашу думку, софт-традиціоналізм має культурний духовний соціальний та педагогічний потенціал, який забезпечує конкурентну спроможність української народної художньої культури у глобальному цифровому світі. Адже софт-традиціоналізм виходить з того, що традиція має бути живою екзистенцією суб'єкта, а не віджилим для нього тягарем. Тому традиція забезпечує свободу і дозволяє сучасній людині звільнитися від новітніх форм комерційної залежності.

11. Розкрито роль і місце локальних топосів у збереженні традиційної аксіосфери української народної художньої культури у нових соціокультурних реаліях. Показано, що у хронотопі постмодерну накреслюється дисонанс між локальними топосами консервації фольклорних цінностей, де зберігається традиційна народна художня культура, та новими осередками фольклорної творчості, де творяться інноваційні форми фольклору і його стилізованих арт-версій: майданний фольклор, фольклор урбанізованих верств населення, професійних середовищ, соціальних груп, фольклор повсякденних мовленнєвих ситуацій тощо. В умовах глобалізації з її орієнтирами на тотальність та уніфікацію етнокультурної автентичності протидією універсалістичним тенденціям став етноцентризм як установка на збереження традиційної системи цінностей етносу. Формою інституціалізації етноцентричних умонастроїв є місцеві осередки збереження народної традиційної культури – самобутні локальні топоси із власними структурами часопростору, у межах якого діє виразна романтично-просвітницька (модерна) установка на етнокультурний архетип як на свого роду образ Золотого віку, втіленого у метанаративах фольклору. Відповідно до антеїзму та консерватизму певного локального семантичного поля зберігаються автентичні культурні форми (фольклор) та творяться стилізовані під старовину нові (фольклоризм, неofольклоризм, художня самодіяльність). Ситуація софт-традиціоналізму посилює діалог між консервативними та авангардними осередками щодо використання фольклору. Значну роль у збереженні традиційної аксіосфери української народної художньої культури в нових соціокультурних реаліях відіграють центри народної творчості.

Окреслене поле досліджень культурологічного дискурсу української народної художньої культури не є вичерпаним. *Перспективними напрямками подальших досліджень* з піднятої проблеми вбачаються: подальша розробка теоретичної та прикладної проблематики культурологічного знання на базі теорії хронотопу; розкриття змісту постсучасних просторово-часових реалій народної аксіосфери; розробка стратегій вирішення соціокультурних питань щодо бюджетного фінансування та офіційної інституалізації сфери української народної художньої культури.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні результати дослідження

Монографії

1. Садовенко С.М. Хронотопи аксіосфери української народної художньої культури: Монографія. Київ: НАКККіМ, 2019. 356 с.

Рецензії:

Більченко Є. В. Рецензія на монографічне дослідження Садовенко Світлани Миколаївни «Хронотопи аксіосфери української народної художньої культури» // *Культура і сучасність* : альманах. Київ : ІДЕЯ ПРИНТ, 2019. № 1. С. 330–332.

Круль П. Ф. Рецензія на монографічне дослідження Садовенко Світлани Миколаївни «Хронотопи аксіосфери української народної художньої культури» // *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. Київ: ІДЕЯ-ПРИНТ, 2019. № 3. С. 410–412.

2. Садовенко С. М. Українська культура: сучасний дискурс // *Українська культура: дискурси і дискусії XXI століття* : монографія / Наук. ред. В. Д. Шульгіна, С. М. Садовенко; відп. за вип. І. В. Кузнецова: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв; Український центр культурних досліджень. Київ : НАКККіМ, 2012. С. 14–26.

3. Садовенко С. М. Концепт «хронотоп» у просторі культурології // *Синергетична парадигма простору культури: монографія* / Наук.-ред. колегія: В. Д. Шульгіна (наук. ред.), І. В. Кузнецова (наук. ред., відп. за вип.), О. В. Яковлев (упоряд.). Київ; НАКККіМ, 2014. С. 63–78.

Статті у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України як фахові за напрямом «культурологія», що індексуються у міжнародних науково-метричних базах даних

4. Садовенко С. М. Новий зміст фольклорного арсеналу української культури в реаліях сьогодення // *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : Наук. журнал. Київ : Міленіум, 2010. № 1. С. 90–95.

5. Садовенко С. М. Неофольклоризм у контексті музичної культури України другої половини ХХ – початку ХХІ століття // *Культура і сучасність* : альманах. Київ : Міленіум, 2010. № 2. С. 173–177.

6. Садовенко С. М. Національна самобутність творчості українських композиторів ХХ-ХХІ ст.: сучасний мистецтвознавчий вимір // *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : Наук. журнал. Київ : Міленіум, 2010. № 3. С. 102–108.

7. Садовенко С. М. Культурологічна рефлексія хронотопу в українській традиційній народній культурі: часопросторові координати народної казки // *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : Наук. журнал. Київ : Міленіум, 2011. № 3. С. 57–62.

8. Садовенко С. М. Рецепція хронотопу в українських народних казках // *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : Наук. журнал. Київ : Міленіум, 2011. № 4. С. 68–73.

9. Садовенко С. М. Екозасади культури // *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв*: [наук. журнал]. Київ: Міленіум, 2012. № 3. С. 65–69.

10. Садовенко С. М. Особливості та провідні суперечності сучасного культурного процесу в Україні ХХІ ст. // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. Київ : Міленіум, 2012. № 2. С. 42–48.

11. Садовенко С. М. Особливості художнього процесу перехідної доби ХХ–ХХІ століть: загальнотеоретичні аспекти // Культура і сучасність : альманах. Київ : Міленіум, 2012. № 2. С. 107–113.

12. Садовенко С. М. Українська народна художня культура в контексті наукового знання: культурологічні аспекти концептуалізації // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : [зб. наук. праць; вип. ХХVІІІ]. Київ : Міленіум, 2012. С. 101–109.

13. Садовенко С. М. Хронотоп у просторі культурології // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : Наук. журнал. Київ : Міленіум, 2012. № 1. С. 45–50.

14. Садовенко С. М. Традиційні моделі простору і часу в аксіосфері української народної художньої культури // Філософські дослідження: Зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Вип. 19. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. С. 257–267.

15. Садовенко С. М. Семантичний топос культури у контексті теорії архетипів // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : [Наук. журнал]. Київ : Міленіум, 2013. №4. С. 66–71.

16. Садовенко С. М. Трансформації української народної художньої культури у просторово-часових реаліях постмодерну // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : [наук. журнал]. Київ : Міленіум, 2013. № 3. С. 79–84.

17. Садовенко С. М. Самодіяльна художня творчість: культурологічні аспекти концептуалізації // Культура і сучасність: альманах. Київ: Міленіум, 2014. № 1. С. 56–63.

18. Садовенко С. М. Традиційна аксіосфера культури локальних топосів України: збереження в добу глобалізації // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : [Наук. журнал]. Київ : Міленіум, 2014. № 2. С. 66–71.

19. Садовенко С. М. Фольклоризм як явище художньої культури // Культурологічна думка : щорічник наук. праць. Київ : Інститут культурології Національної академії мистецтв України, 2016. № 10. С. 68–75.

20. Садовенко С. М. Образ ідеальної світобудови в українській народній художній культурі: колядки, щедрівки / Культурологічна думка : щорічник наук. праць. Київ : Інститут культурології Національної академії мистецтв України, 2017. № 11. С. 164–170.

21. Садовенко С. М. Українська народна художня культура в контексті наукового знання: культурологічні аспекти концептуалізації. Частина ІІ (продовження) // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: [зб. наук. праць; вип. ХХХХ]. Київ: Міленіум, 2018. С. 46–59.

Статті у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України як фахові за напрямом «культурологія», що індексуються у міжнародній науково-метричній базі даних Web of Science

22. Садовенко С. М. Клубні заклади як важливий чинник становлення і розвитку культури регіонів України: функції та форми діяльності // Вісник

Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : [Наук. журнал]. Київ : Міленіум, 2015. №1. С. 42–50.

23. Садовенко С. М. Дитячий музичний фольклор у просторі взаємодії національних культур // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : [Наук. журнал]. Київ : Міленіум, 2015. № 2. С. 45–51.

24. Садовенко С. М. Обрядовість у хронотопі радянської культури: від традиційних до новітніх утворень // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. Київ : Міленіум, 2017. № 4. С. 76–83.

Статті у наукових іноземних виданнях

25. Садовенко, С. Н. Нематериальное культурное наследие и его сохранение: фольклорная сказка как особая хронотопическая реальность // Культура : открытый формат – 2013 (библиотековедение, библиографоведение и книговедение, искусствоведение, культурология, музееведение, социокультурная деятельность): сб. науч. ст. / ред. сов. : В.Р. Языкович (председатель) и [др.]; сост.: Т.Н. Бабич, Ю.А. Переверзева, Е.Н. Шаройко; Мин-во культуры Респ. Беларусь, Белорус. гос. ун-т культуры и искусств. Минск: БГУКИ, 2013. С. 49–55.

26. Садовенко С. Н. Основные тенденции развития культуры Украины в XXI веке. Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. № 3(93). Март 2014 г. Культурология. Курск : Редакция журнала научных публикаций аспирантов и докторантов, 2014. С. 160–163.

27. Садовенко С. Н. Хронотоп как смысловая категория украинской народной художественной культуры: концептуальное измерение // Искусство и культура. Витебск : ВГУ имени П. М. Машерова. 2014. № 1(13). С. 62–68.

28. Садовенко С. Н. Украинская народная сказка как концентрация традиционного украинского мифопоэтического хронотопа // Universum: электрон. научн. журн. 2014. № 3 (5). [Р. 24. Теория и история культуры]. Москва, 2014. URL: <http://7universum.com/ru/philology/archive/item/1126>

29. Sadovenko S. Axiosphere of Folk Art Culture as a Factor of Ukrainians' Ethno-cultural Identity Saving // European Humanities Studies: State and Society, 17(1(I). Krakow, 2019. S. 194–208. <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2019.1-I.15>

30. Sadovenko S. Folklore as a semantic core of Ukrainian folk art culture // European Humanities Studies: State and Society, 17(1(II). Krakow, 2019. S. 181–195. <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2019.1-II.14>

Статті в інших наукових виданнях та збірниках матеріалів конференцій, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

31. Садовенко С. М. Народна пісенна творчість як чинник самоідентифікації українства // Культурологічна думка: Щорічник наукових праць. Київ: Інститут культурології Академії мистецтв України, 2010. № 2. С. 142–148.

32. Садовенко С. М. До питання збереження української народнопоетичної творчості: збирацька діяльність видатних дослідників українського фольклору // Актуальне народне: Інтерпретації традиційної культури. Матеріали VII Ювілейних Гончарівських читань, 24-25 листопада 2011 року, м. Київ, Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара» / Упор. і наук. ред. І. Пошивайло. Київ: НЦНК «Музей Івана Гончара», 2011. С. 358–365.

33. Садовенко С. Н. Неофольклоризм в контексте музыкальной культуры Украины второй половины XX – начала XXI ст. // Актуальные проблемы мировой художественной культуры: материалы Междунар. науч. конф., посвящ. памяти проф. У. Д. Розенфельда (Гродно, 25–26 марта 2010). В 2 ч. Ч. 1 / ГрГУ им. Я. Купалы; редкол.: А. П. Богустов (отв. ред.) [и др.]. Гродно: ГрГУ, 2011. С. 335–340.

34. Садовенко С. М. Культурологічна концепція фольклору в контексті світоглядних парадигм XX–XXI ст. // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матер. всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 21–22 квітня 2011 р. / під ред. проф. В. М. Шейка та ін. Харків : ХДАК, 2011. С. 11–12.

35. Садовенко С. М. Формування національної культури особистості народною казкою // IX Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва «Концептуальні проблеми розвитку української культури у світлі підготовки і проведення 2012 року як року культури та відродження музеїв в Україні»: збірник матеріалів Міжнар. науково-практичної конференції, Київ, 2–3 червня 2011 р. У двох томах. Київ : НАКККіМ, 2011. Том I. С. 145–155.

36. Садовенко С. М. Роль і місце традиційної народної культури в інформаційну епоху: виклики глобалізації // Засоби масової інформації як феномен культури і культура у засобах масової інформації: Зб. Матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф., Київ, 10–11 червня 2011 р. Київ: НАКККіМ, 2011. С. 133–135.

37. Садовенко С. М. Концепт «хронотоп» у контексті культурологічного знання // Діалог культур: дослідження, практики, виклики: Зб. матеріалів наук.-теор. конф., Київ, 3–5 жовтня 2011 р. Київ: НАКККіМ, 2012. С. 107–110.

38. Садовенко С. М. Народна казка як особлива дійсність: просторово-часові координати // Мистецькі пошуки: Науково-методичний журнал. Суми : Вінниченко М. Д., 2011. С. 148–157.

39. Садовенко С. М. Народна художня культура як значеннева координата національної самоідентифікації українців // Трансформація освіти і культура: традиції та сучасність: Зб. матеріалів Міжн. наук.-творч. конф., Київ, 2–3 травня 2012 р. Київ : НАКККіМ, 2012. С. 187–192.

40. Садовенко С. М. Поняття «культура»: екоетичні засади // X Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва «Українська культура: виклики сьогодення»: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції [упор., наук. ред. С. М. Садовенко], Київ, 31 травня – 1 червня 2012 р. Київ : НАКККіМ, 2012. С. 454–459.

41. Садовенко С. М. Традиції і новації в українській народній художній культурі XXI ст.: аксіологічний аспект // Діалог культур: Україна – Греція : Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (Київ – Салоніки – Патри – Афіни – Одеса – Київ) ; Київ, 20–21 вересня 2012 р. / Упоряд.: С. М. Садовенко, Л. В. Терещенко-Кайдан. Київ: НАКККіМ, 2012. С. 414–424.

42. Садовенко С. М. Українська народна художня культура: проблема визначення // Народознавчі студії пам'яті В. Т. Скуратівського : зб. наук. праць [редкол. : С. М. Садовенко – голова редкол., упор., ред., відп. за вип.; З. О. Босик – упор., відп. ред.], Київ, 23–24 жовтня 2012 р. Київ: НАКККіМ, 2012. С. 113–125.

43. Садовенко С. М. Аксіосфера традицій і новацій української народної художньої культури // Діалог культур у просторі полікультурного світу: Зб. матеріалів наук.-теорет. конф., Київ, 9–10 листопада 2012 р. Київ: НАКККіМ, 2012. С. 97–104.

44. Садовенко С. М. Експлікація поняття «українська народна художня культура» // Трансформаційні процеси в освіті і культурі: Зб. матеріалів Міжн. наук.-творч. конф., Одеса, Київ, Варшава, 24–25 квітня 2013 р. Київ : НАКККіМ, 2013. С. 26–30.

45. Садовенко С. М. Украинская народная художественная культура и ее роль в современном социокультурном пространстве // В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения, культурологии / Сб. ст. по материалам XXXIII Междунар. науч.-практ. конф. № 2 (33). Часть I. Новосибирск: Изд. «СибАК», 2014. С. 23–27.

46. Садовенко С. М. Самодіяльна художня творчість як вагома частина духовної культури українського народу / Культурно-мистецька освіта як складова художнього простору XXI століття: Зб. матеріалів Міжн. наук.-творч. конф., Одеса, Київ, Варшава, 30 квітня 2014 р. Київ: НАКККіМ, 2014. С. 27–33.

47. Садовенко С. М. Смысловое поле украинської народної художньої культури новітньої доби // Мистецькі реалізації універсалій культури. Зміна смислів : Зб. матеріалів Всеукраїнської міждисцип. наук.-теорет. конф., Київ, 25-26 листопада 2015 р. Київ: ІК НАМ України, 2015. 98 с. С. 74–75.

48. Садовенко С. М. Роль клубних закладів у полікультурному просторі України // Сборник публикаций Научно-информационного центра «Знание» по материалам VII междунар. научно-практич. конф. «Развитие науки в XXI веке». Харьков: научно-информационный центр «Знание», 2015. С. 145–148.

49. Садовенко С. М. Трансформації української народної художньої культури у просторово-часових реаліях постмодернізму: від традиції до сучасності // Мистецька освіта і культура України XXI століття: євро-інтеграційний вектор: Зб. матеріалів Міжн. науково-творчої конф., Одеса, Київ, Варшава, 12–13 травня 2016. Київ : НАКККіМ, 2016. С. 57–61.

50. Садовенко С. Н. Эволюция художественной культуры как много-векторного феномена: динамика изменений // Научный журнал «Novation», № 3, 2016, Ч. 3 (культурология). Варна: Фонд содействия научному развитию «Новация» (Болгария), 2016. С. 30–32.

51. Садовенко С. М. Українська народна художня культура у формуванні мистецької рефлексії майбутнього вчителя музичного мистецтва: роль, функції, особливості // Традиційна культура України XXI століття як складова культурної політики: сучасний стан, загрози, перспективи: Зб. наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 21 жовтня 2016 р. Київ: У 2-х т., Т. 1 / Український центр культурних досліджень. Київ: НАКККіМ, 2016. С. 136–138.

52. Садовенко С. М. Ціннісна сфера української народної художньої культури: регіональний вимір // Діалог культур: Україна – Греція: культурна політика XXI ст. в європейській ретроспективі: зб. праць (за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції «Діалог культур: Україна – Греція: культурна політика XXI ст. в європейській ретроспективі»), 2016. Київ: Міленіум, 2016. С. 179–181.

53. Садовенко С. М. Рецепція ідеального світотворення в українських колядках та щедрівках // Національні культури у глобалізованому світі: зб. матеріалів Всеукр. Наук.-практич. конф., м. Київ, 6-7 квітня 2017 р. Київ: КНУКіМ, 2017. С. 279–283.

54. Садовенко С. М. Українська народна художня культура як основа формування української державності: історія, досвід, перспективи // Культура як

основа формування української державності: історія, досвід, перспективи: збірник матеріалів II Міжнародної науково-творчої конференції, м. Київ, 22 серпня 2017 р. / Упор., наук. ред.: С. Садовенко; відп. за випуск: О. Стебельська. Переяслав-Хмельницький: Видавництво, 2018. С. 110–117.

55. Садовенко С. М. Українська народна художня культура у поліфонії методологій // Теорія і практика актуальних наукових досліджень. Матеріали IV науково-практичної конференції (м. Дніпро, 22-23 лютого 2019 року). Херсон : Видавництво «Молодий вчений», 2019. Ч. 1. С. 85–88.

56. Садовенко С. М. Міфопоетичні архетипи смислового топосу української народної художньої культури // Культурні та мистецькі студії XXI століття: науково-практичне партнерство: матеріали міжнародного симпозіуму, 6 червня. 2019 р. М-во культ. України; Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистец. Київ: НАКККіМ, 2019. С. 83–84.

57. Садовенко С. М. «Культурна форма» та «культурний артефакт» у теоретичних модусах культурології // Традиційна культура в умовах глобалізації: синергія традиції та інновації. Матеріали наук.-практ. конференції (21-22 червня 2019 року). Харків : Друкарня Мадрид, 2019. С. 291–295.

58. Садовенко С. М. Збереження етнокультурної ідентичності в аксіосфері української народної художньої культури (на прикладі культуротворчої діяльності зразкового художнього колективу Театру пісні «Ладоньки») // Сучасний культурний простір у мистецтвознавчому дискурсі: Зб. матеріалів Міжн. дистанц. наук.-практ. конф., Київ, 14 листопада 2019 р. Київ : НАКККіМ, 2019. С. 32–37.

59. Садовенко С. М. Фольклорна дитяча художня творчість у часі та просторі української народної художньої культури // The 6th International scientific and practical conference «Science, society, education: topical issues and development prospects» (May 10-12, 2020) SPC «Sci-conf.com.ua», Kharkiv, Ukraine. 2020. С. 812–818.

60. Садовенко С. М. Нотні записи фольклорних та народних пісень як важливе джерело збереження й вивчення української народної піснетворчості // The 9th International scientific and practical conference «Topical issues of the development of modern science» (May 6-8, 2020) Publishing House «ACCENT», Sofia, Bulgaria. 2020. С. 737–740.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

61. Садовенко С. М. Особливості сучасного культурного процесу в Україні на початку XXI ст. // Мистецтвознавчі записки: Зб. наук. праць. Вип. 16. Київ : Міленіум, 2009. С. 3–12.

62. Садовенко С. М. (у співав.). Порадник для збирачів фольклору: на допомогу працівникам культури: Науково-методичний посібник [за заг. ред. Садовенко С. М.] / С. Садовенко, З. Босик. Київ: ТОВ «Сталь», 2011. 500 с.

63. Садовенко С. М. Особливості художньо-стильових напрямів та естетико-стильових трансформацій в українській музичній культурі другої половини XX – першого десятиліття XXI ст. // Вісник Прикарпатського університету. Вип. 21–22. Івано-Франківськ, 2011. С. 121–128.

64. Садовенко С. М. Екозасади культури // Українська культура: дискурси і дискусії XXI століття: монографія / Наук. ред. В. Д. Шульгіна, С. М. Садовенко; відп. за вип. І. В. Кузнецова : Національна академія керівних

кадрів культури і мистецтв; Український центр культурних досліджень. Київ: НАКККіМ, 2012. С. 52–58.

АНОТАЦІЯ

Садовенко С. М. Хронотоп української народної художньої культури: взаємозв'язок традицій та інновацій. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора культурології за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури. – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури та інформаційної політики України, Київ, 2021.

Науковою проблемою дисертації є культурологічний вимір хронотопу української народної художньої культури у полі діалогу традиційних та інноваційних значущих смислів з експлікацією трьох основних концептів «хронотоп», «народна художня культура», «аксіосфера» як центральних категорій дослідження та впровадження хронотопічної концепції, морфології й типології української народної художньої культури до культурологічного дискурсу.

Аргументовано, що хронотоп репрезентує зовнішні структурні параметри функціонування української народної художньої культури, внутрішнім семантичним змістом якої постають цінності, які осмислюються у полі діалогу традиційних та інноваційних значущих смислів.

Диференційовано структуру української народної художньої культури. Провідними структурними елементами її архітектоніки визначено фольклор, фольклоризм, неофольклоризм, художню самодіяльність/аматорське мистецтво. Проведено семіотичний аналіз української народної художньої культури на трьох рівнях інтерпретації: символіки, аксіосфери та архетипів. Архетипи, виражені у відповідних символічних іпостасях, утворюють позаісторичні базові моделі для формування смислового поля (семантичного топосу) української народної художньої культури, концентрацією якого є світ цінностей – аксіосфера.

Аксіосфера є історичним підґрунтям для формування картини світу, системою координат якої є хронотоп. Хронотоп постає одночасно і відправною точкою, і кінцевим результатом функціонування аксіосфери культури як системи з чітко організованою структурою. Концентрацією традиційного українського міфопоетичного хронотопу обрано українську народну казку. Показано, що казка фіксує ключові архетипічні структури традиційного хронотопу. Похідні від міфу, казки постають моністичним простором сизигії – гармонізації часткових елементів у ціле.

Розкрито специфіку фольклору радянського хронотопу та шляхи розвитку етнокультури у постмодерні. В контексті теорії хронотопу пропонується нове культурологічне бачення української народної художньої культури.

Ключові слова: хронотоп, українська народна художня культура, аксіосфера, простір, час, архетип, народна казка, цінність, премодерн, модерн, постмодерн, художня самодіяльна творчість, аматорське мистецтво, радянська обрядовість, фольклор, фольклоризм, неофольклоризм, софт-традиціоналізм, традиції, інновації.

SUMMARY

Sadovenko S. M. Chronotope of Ukrainian folk-art culture: the interconnection of traditions and innovations. – Qualification scientific work on the rights of a manuscript.

The dissertation for obtaining a degree of Doctor of Culturology in specialty 26.00.01 – theory and history of culture. – National Academy of Culture and Arts Management, Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine, Kyiv, 2021.

The scientific problem of the dissertation is the culturological dimension of Ukrainian folk-art culture chronotope in the dialogue field of traditional and innovative meanings with three main explication concepts «chronotope», «folk art culture», «axiosphere» as central research and implementation categories of chronotopic concept, Ukrainian folk-art culture morphology and typology to culturological discourse.

The scientific problem of the dissertation is the culturological dimension of the chronotope of Ukrainian folk art culture in the field of dialogue of traditional and innovative meanings with explication of three main concepts «chronotope», «folk art culture», «axiosphere» as central categories of research and implementation of chronotopic concept, morphology and typology of Ukrainian folk art culture to culturological discourse. Conceptualization based on phenomenological-hermeneutic and structural-functional semiotics and morphology approaches of Ukrainian folk art culture in the unity of its symbolic, semantic and archetypal-genetic levels allows to reveal its dynamics, to clarify which the dissertation proposes the concept of heterochrony – synchronization of many times, provided classical linear narrative of history deconstruction – which involves the «compression» of space-time in favor of the spatial identities interactive dependence, involved in temporality, that, constantly moving in postmodern cultural realities, and at the same time in the universal dimension represents an amazing cultural constancy. The existence of a flexible interrelation between space and time, the growing importance of the subjective «sense of time», embodied in the appropriate spatial identities, strung on the temporal axis, necessitates the chronological models typology of Ukrainian folk-art culture, which is successively and simultaneously revealed in the following types: premodern (folklore), modern (folklorism) and postmodern (neofolklorism).

Proposed typology is to some extent conditional, because each historical model exists heterochronously and synchronously in premodern, modern and postmodern.

Scientifically proved that the Ukrainian folk-art culture, interpreted as a kind of semantic field, has its own morphology, dynamics, typology and semiotics, due to the structural grid of external and internal parameters of the chronotope. It is shown that it grows from the archetypal structures of mythopoetic heritage, forms the corresponding realm of pre-theoretical experience (life world) and at the level of self-consciousness determines the picture of the world and, in particular, the sphere of ethnos values (axiosphere) embodied in symbolic structures (semiosphere). The sign-symbolic complexes of Ukrainian folk-art culture as a dialogue phenomenon are full of

traditional and innovative features, synchronizing folklore as a pre-modern phenomenon, modern and postmodern ways of processing it in a single space-time continuum. Therefore, the chronotopic approach to Ukrainian folk-art culture is the main structural scheme of its semiotic analysis and corresponds to the priority trends of modern theory progress and history of culture within the interaction of structuralism and poststructuralism.

In the proposed work, postmodern culturology categories (soft-traditionalism, transculture, glocalism) are revealed through the prism of Ukrainian folk-art culture as its phenomenal disclosures (folklorism, neofolklorism, ethnofuturism, virtual folklore, folklore of subcultures, etc.). It is assumed that the «chronotope» concept, that is usually used to analyze the forms of space and time in literary texts («Bakhtian»), works effectively not only in the field of folklore texts, but also in the whole axiosphere system, comprehended through the prism of cultural semiotics. The chronotope as the structuring coordinate of Ukrainian folk-art culture, according to which its morphology, semiotics, dynamics and typology are formulated, appears as a polyphonic spiritual space, which unites archetypes concepts of culture and semantic field, symbolic hypostases, art. It is shown that the chronotopic approach to the art analysis leads to a synergetic methodology, according to which the crisis moment of the cultural system (bifurcation point) generates numerous «fluctuations» in response to the fact that in the field of folk art brings to life numerous forms of folklore, which vary time-established authentic archetypal structures.

Definitely, that the Ukrainian folk art culture internal content, which is based on the static syntagmatic interaction (traditional) and dynamic paradigmatic (innovative) the chronotope components (archetypes and meanings) is the world environment value as a world shaping factor and semantic field of folk art – axiosphere. Within the axiosphere concept, there are three main symbolic incarnations of this environment, which consist of a symbol as a signifier and an archetype as signified: «Sophia», «Center» and «Alien» as the sacred center periphery of activity. These figures are the monomyth structural elements as a Ukrainian folk art culture component, a certain repetition of which is a fairy tale.

Keywords: chronotope, Ukrainian folk art culture, axiosphere, syntagm, paradigm, space, time, structure, archetype, text, meaning, value, Soviet ritual, folklore, folklorism, neofolklorism, transculture, glocalism, soft-traditionalism, modernism, postmodernism.

Підписано до друку 13.04.2021 р. Формат 60x90 1/16.

Друк цифр. Ум. друк. арк. 1,9. Зам. 321. Наклад 100.

Видавець і виготовлювач:

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 11. Тел.: 044 501-50-66.

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої
справи ДК № 3953 від 12.01.2011 р.*